

Çağdaşlık, Çağdaşlaşmak ve Modernleşmek

Durmuş Hocaoğlu

Yeni Toplum., Sayı: 1., Mayıs-Haziran 1992., İstanbul., s.71-85

Bibliyografya Künyesi:

Hocaoğlu, Durmuş., “Çağdaşlık, Çağdaşlaşmak ve Modernleşmek”, *Yeni Toplum.*, Sayı: 1., Mayıs-Haziran 1992., İstanbul., s.71-85

Matbû metni tarayarak dönüştüren ve düzenleyen:

Mehmet Gümüş

Redaksiyon:

Durmuş Hocaoğlu

yeni toplum
fikir dergisi

Çağdaşlık Çağdaşlaşmak ve Modernleşmek

Durmuş HOCAOĞLU

Girizgâh: "Çağ-giller Familyası" ve "Entellektüel Çevrecilik" üstüne: Başka bir zaman ve zeminde yeniden ele almak üzere "Entellektüel Çevrecilik" ibaresini şimdilik iki anlamda kullanmak istiyorum: Birincisi "entellektüel"imizin en optimal tarzda kullanılması, ikincisi ise işbu "entellekt" in kirlenmelerinin önüne geçilmesi. Ashında gayet tabiidir ki bunların her ikisi birbirinden irtibatsız olarak düşünülemez. Dimağın en optimal tarzda kullanılması ile kastettiğim şudur: insan müdrikesi, fitratı icabı, en iyi bir şeyi kavrayabilir. İlgı sahası genişledikçe derinlik düşer; pek müstesna dahiler birden ziyade sahada aynı kudrette vukuf kesbedebilir. O halde en iyisi, bir tek sahada yoğunlaşmaya yönelmektir. Halbuki beri yandan, tek saha da insanın ufkunu daraltır, sığlaştırır ve böyleleri umumiyetle mütahassıslığın sıradanlığını aşamazlar. Dar ilgi sahalarının dışındaki hiç bir şeyle ilgilenmemeyi bir iftihar vesilesi olarak tebarüz ettirenlerin çığır açıcı roller üstlendiği hakkında düşünce tarihi bize pek bir şeyler söylemiyor. İşte optimallik burada kendini gösteriyor: İhtisaslaşma ile genelleşme arasında en muvafık dengenin kurulması. İkinci hususa gelince: dimağlarımız hemen ekseriyetle kirlenmiş durumdadır. Şeyh Sadf'nin tabiriyle insan "tertemiz yaratılmış" iken dimağı zamanla bir kirlenmeye maruz kalmaktadır. Dimağı kirlen bu unsurları Francis Bacon'ın "İdola"larına teşbih etmek de kaabildir. Bu idolalar, yahut fetişler veyahut at-gözlükleri kafaların içini tabakatabaka sigara dumanıyla kaplı, uğultulu esrar yuvalarına çeviriyor, kalb gözü bu esrar tekkesinin buğulu camları gibi dış-gerçekliğe kapalı hale geliyor, zihin gerçeklerden ziyade uyuşturucunun ilham ettiği hayallerle paranoyalar ve halüsinasyonlarla uğraşmaya başlıyor. Nihai safha, şuur duvarının yıkımı ve entellektüel şizofrenik hezeyan! Önce semptomdan teşhise, sonra da teşhisten tedaviye gitmek zarurettir. Entellektin kirlenmesinin semptomu üretmemekten ziyade, adğasü ahlâm kabîlinden, fasa-fiso emtia üretip, aliyyül âlâ nesnelere diye piyasaya sürmektir. En iyi tedavi usulü ise, kirlerini kazımak, tozunu pasını mümkün mertebe silmektir. Entellektimizin çevre temizliğine son derece dikkat etmek bizim için sureti kat'iyede riayet edilmesi gereken bir vazifedir. Ne yapalım ki sadece bir adet; yedeği yok.

Kirlenmiş entellektler sadece lâgar fikir emtiası üretmekle yetinseler katlanılır da, bir de bunun üstüne, tutup da şöhretli markaların adının bayağısı ucuz taklidlerini sürmeye kalkarlarsa o zaman bu tahammül-fersâ bir işkence olur. Zira artık, dimağlardaki kirler teşahhus ve teccesüm etmiş ve kavramlar dünyasını kirlenmeye başlamış demektir. Bu yüzdendir ki bir çok kavram da bu tasalluttan kendisini kurtaramamış ve az veya çok kirlenmeye maruz kalmıştır. Ve bunun bir neticesi olarak işportaya düşen veya düşme tehdidi altında bulunan soylu kavramların yekûnu

bir hayli uzun bir liste teşkil edebilir. Bu bahtsız asillerden bir kaç nümune: "Devrim(ve türevleri)", "Anarşizm", "Feminizm" (ve bir çok yan türevleri), iyice kaldırıma düşen "cins" ve türevleri, önemli bir tehdit altında bulunan ve bazı türevleri homoseksüellik ile (bin kere özür dilerim) özdeşleştirilerek köprü altına düşürülen "çevre" ve "yeşil", "aşk", "sevgili", ve hele kurtarılamayacak ölçüde iğfal edilerek müptezelleştirilen "sevilmek" ...Ve hattâ, "vatan", "millet", "halk", "hürriyet", "hak", "İslâm", "demokrasi" gibi birinci sınıf kavramlar dahi bu kirlenme ve yozlaşmanın tehdidi altındadırlar. Ben burada sadece birisini objektif altına getirmek istiyorum: "ÇAĞ" ve türevleri, veya, "Çağ-giller Familyası".

"Çağ" ve onun türevleri olan "çağcıl", "çağdaş", "çağdaşlık", "çağdaşlaşma", "çağdaş sanat", "çağdaş müzik", "çağdaş düşünce", "çağdaş toplum", "çağdaş kıyafet", "çağdaş eğitim", "çağdaş medeniyet", "çağdaş kadın" ve benzeri bir çok kavram zaman zaman önemli boyutlara varabilen bir kirlenme tehdidi altındadır ki naçizane kanaatıma nazaran bu kirlenmenin en büyük kaynağı ideolojiktir; derinliksiz, sıç, kirli dimağların ürettiği idolojiler. Bu ideolojilerin bizdeki en büyük özelliği ise, "oryantalizm" zehirini yutmuş kirli "sömürge aydını" tipi dimağların ürünü olmasıdır. Hatta, birbirlerine karşı konuşlanmış olanlarda dahi bu ortak özellik, birbirine simetrik olarak farklı muhtevada olmakla beraber aynı formda olmak üzere müşahade edilebilir.

Bu simetrisinin bir tarafında mevzilenmiş olanlar için çağ-giller familyası, dünya moda merkezlerinin ürettiği emtialar gibidir: "bekâret artık çağ-dışı, modadan kalktı şekerim", "iyi de siz pek çağdaş düşün modasını izleyemiyorsunuz sanırım: İtalyadan başlayan yeni çağcıl akıma dikkat ediniz nonoşum, bekâret ve sadakat yeniden çağdaşlaşıyor". Veya bir de karşı mevzideki fikir silahşörüne kulak verelim: "Çağ da ne demek oluyor? Bütün çağlar boyunca bütün insanların kurtuluş reçetesi üstadımızın kitaplarında dercedilmiş, bilumum suallerin, gelmiş geçmiş ve dahi gelecek bilumum meselelerin hal tarzları ilham ile bildirilmiş; bize düşen onları bin kere, anlamazsak milyon kere okuyup hıfz etmektir. Böyle lâflar bid'attır ve küfürdür". Yahut, kendi kendisini "halkımızın temsilcisi ve onun yılmaz savaşçısı" ilân eden (bu işten halkın hâşâ haberi yoktur) sıtma görmemiş bir sesin "erkeksi" retoriği: "Bütün çağların değişmez ve değiştirilmesi önerilemez gerçekleri büyük ustaların kitaplarında, büyük büyük teoriler biçiminde sunulmuştur. Gerisi burjuva yazını ve /veya döneke bir revizyonizmdir. Kahrolsun faşizm, kapitalizm, amarikan emperyalizmi ve onun yerli işbirlikçileri. Yaşasın emekçi halkımızın savaşımı". Bu diskura göre, bütün çağlar düz bir çizgi gibi ilerleyen bir yö-rüngeye sahiptir, sonunda belirli bir kadere ulaşacaktır, o çizginin yönü de determinine edil-

miştir, formülleri verilmiştir. Yapılacak iş, eldeki verileri formülde yerine koymaktan ibarettir. Hâsılı her çağ için çağdaş olmak Marksist olmak demektir. Bir başka hazır ve evrensel formül de "Beynelmilel Siyonizm" formülüdür. Şeytan'ın cisimleşmiş hali demek olan Yahudi'nin icadı olan Siyonizm, bütün çağlar boyunca bütün coğrafyalardaki bütün insanların kaderine hükmeden gizli bir me'ün eldir. Hristiyanlığı aslından şaptıran da o'dur. Bütün ahlâksızlıkların tek sorumlusu yalnız ve ancak O'dur. O ne derse öyle olur: nitekim şimdi de komünizmin çökertilmesi gerektiğine karar vermiş ve elhak işini bitirmiştir. Bir çok yeni kavram ve düşünce gibi "çağ" ve türevi kavramlar da O'nun, insanların kafalarını iğtiş etmek için uydurup süsleyerek ortalığa attığı zehirli haplardır.

Bu ciddi kavramlar ailesinin bu çeşit tasallutlardan berî kılınması, kaçınılmayacak bir vazifedir.

Çağ, Çağdaş, Çağdaşlık ve Çağdaşlaşmak Üzerine Umumi Bir Mülâ-haza.

"Çağ" kelimesi bir zaman ifadesi. Ancak, sınırları belirli değil; müphem, izafi ve itibarî bir zaman dilimini, süre'yi işaret ediyor. Sık sık devir, peryod ile müteradif olarak kullanılıyor. Zaman-giller familyasını teşkil eden üd (Anadolu ağzında öd), dehr, sermed, ezal, ebed, müddet, süre (sayrûre), vakt, ân, yevm gibi kelimeler arasında o da var, fakat, salise, saniye, dakika, saat, gün, ay, yıl gibi bir birim, muhtevassız, boş bir çerçeve değil; ekseriyetle, başka bir şeyle birlikte bir anlam bütünlüğü oluşturacak şekilde nitelenen dolu, muhtevalı, bir "değer" ihtiva eden bir zaman dilimi: "demir çağı", "tunç çağı", "Sinan çağı", "divan edebiyat çağı", "teknoloji çağı" vb. Ya da bir kültürün kendi gelişim çizgisine göre sınıflandırdığı zaman aralıkları: "eski çağ", "orta çağ" vb. "Çağ" fikir dünyamız için oldukça yeni sayılabilecek bir kelime. Kökeni Moğolca: "Tsak" . "Moğol Çağı"nda Türkçeleşmiş. Daha önceleri kullanılan "asr" kelimesinin yerini alıyor. Asr kelimesi Arapça: ikinci vakti anlamına geldiği gibi muayyen bir zaman aralığı (interval) anlamına da geliyor. Kur'an'da bir kaç yerde geçer, en ünlüsü, "Asr Sûresi": Ve'l asri... Bak'ınin Yavuz Sultan Selim Han'ın vefatına tarih düşürdüğü şöhretli beyitte bu iki anlam da mündemiçtir. : "Şems-i asr idi, asr'da şemsin/ Zıllı memdûd olur; zamanı kasır". Asr'ın yüzyıldan oluşmuş bir zaman birimi anlamında kullanılması daha sonradır. Bundan türetilen asrî, muasır gibi kelimeler bugün bizim çağdaş ve modern dediklerimize denk düşer, (ancak ben, tam olarak örtüşmedikle-ri kanaatındayım).

Asrî, muasır, daha sonra onların yerlerine geçen çağdaş, bilhassa bizim "garphlaşma maceramız" ile birlikte fikir dünyamızda sivrilmiş, hatta

çok kere de lüzumundan fazla değer verilmiş, adeta fetiş haline getirilmiş, ve daha önce de sözünü ettiğimiz gibi biraz da kirlenmiş bir kelime. Onun gerek bir fetiş haline getirilmesi ve gerekse de kirlenmesi aynı sebepten kaynaklanıyor: imâl-i fikir eylemekte yetersiz olan bir cemi-yet oluşumuz.

Çağdaş ibaresi, bir dil fukaralığı çeken günümüz Türk düşünce dünyasında hem **muasır** ve hem de **asrî** karşılığı kullanılıyor. Bu iki kelime, çok kesin hatlarla ayırd edilmiş olmamakla beraber, kavramlar dünyasında bire-bir özdeş de değil. **Muasır**, "olan"ı ifade ederken **asrî** ise "olması gereken"i gösteriyor. **Muasır** mânâsındaki çağdaş, contemporary'dir; bu, bir yanıyla aynı fizikî zamanı paylaşmayı, bir yanıyla ve esas olarak da o fizikî zamandaki üstün (veya: baskın) olanı ifade eder. "**Muasır medeniyet**" ifadesindeki anlam bu ikincisidir ve uzunca bir süreden beri de garp medeniyetinin müteradifi olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kongo ile meselâ Fransa aynı fizikî zamanı paylaşmakta (senkron) olmaları bakımından muasır/çağdaş olmakla beraber, aynı seviyede bulunmak noktai nazarından muasır/çağdaş değildirler. Dolayısıyla hem-zamanlılık senkronizm açısından bir çağdaşlaşma/muasırlaşma meselesi de söz konusu olmayacaktır. Zira, zaten çağdaşlardır. **Muasırlaşma** anlamındaki çağdaşlaşma (contemporize), bir "değişme" ifadesi yüklüdür; sahip bulunulandan başka bir şeye geçme, bir nev'i sosyal hareketlenme ifadesi. Ben burada fizik ilminden bir terim ithal etmek istiyorum: **potansiyel**. İmdi bendeniz abdi hakîre göre, asr/çağ ile ilgili bütün kavramlarda anahtar rol, işbu potansiyel kavramında düğümlenmektedir. Şöyle bir misal vermek isterim: durgun bir su havuzunun yüzeyindeki her nokta eş-potansiyeldedir, dolayısıyla da havuz içinde bir su akıntısı husule gelmez. Ancak, nehirler ile denizler arasında bir potansiyel farkı vardır ve o yüzden nehirler denizlere akarlar; tersi vuku bulmaz, zira denizler nehirlerden daha yüksek potansiyelindedirler. Yukarıdaki misale dönecek olursak, Kongo ve Fransa zaman açısından aynı potansiyelde oldukları halde, medeniyet açısından (burada medeniyet terimini bir toplumun bütün her şeyinin bileşkesi anlamında kullanmak istiyorum) aralarında potansiyel farkı olduğundan naşi, düşük potansiyelde bulunanın yüksek potansiyelde bulunana doğru akma eğilimine **muasırlaşmak** diyebiliriz. Şu halde genel-leştirilecek olursak: muasır anlamındaki çağdaş, o asrın, o çağın yüksek potansiyelli olanı ve muasırlaşma anlamındaki çağdaşlaşma ise, düşük potansiyelde olanın yüksek potansiyeldekilerle aynı potansiyeye erişerek aradaki potansiyel-farkını (gerilim'i) azaltma, iyi halde sıfırlama ve en iyi halde de kendisi daha yüksek potansiyeye ulaşma cehdidir. Bu son safha, artık çağdaşlaşma/muasırlaşma'nın ötesine geçmek, "çağın aşmak" demektir. "Çağ atlamak" da diyebiliriz. Zira artık o,

kendisi yeni bir çağ kurmuştur, çağdaş/ muasır olan ve dolayısıyla da seviyesine, potansiyeline erişilmeye çalışılacak o olan olmuştur (şu son on yılda çağ atladık mı, ne dersiniz?).

Asrî anlamındaki çağdaş ise daha ziyade **modern** karşılığı. **Modern** kelimesi Latince kökenli: "Ölçme, ölçüm" anlamındaki **modus** orijinden geç Latinceye "hemen şimdi" anlamındaki **modernus** olarak geçmiş ve daha sonra Fransızcaya ve oradan da İngilizceye **moderne/modern** olarak intikal etmiş. Bize gelişi ber-mûtaad Fransızca kanalıyla vuku bulmuş. Önceleri, yerine asrî kullanılırken zamanla çağdaş'a dönüşülmüş. Kelimenin yüklendiği anlam esas itibarıyla "revaçta olan, moda olan, günümüzde geçerli olan, itibarlı olan" şeklindedir. Bu açıdan muasır/çağdaş ile ortak yönleri bulunmakta ve fakat aynı zamanda bir "moda" anlamı da taşımaktadır ki, bu son derecede önemlidir. Zira, bilumum moda cereyanlarında olduğu gibi bir heves, özen, taklit ve hatta bir çok kereler kişiliksizleşme pahasına yürütülen maymunca bir taklit anlamını da yüklenmektedir. Tabiidir ki bu tür modern/asrî/çağdaş kavramı, "anlamak, irdelemek, yorumlamak, hesaplaşmak" gibi zihin aktivitelerinden soyundurulmuş, bazan zavallı, bazan soytarırlık derece ve mertebesinde maskara, bazan da iğrendirecek kadar müstekreh olan bir durumun ifadesi haline gelebilme ve onun asaletli yanı da kirlenmektedir. Şüphesiz, modern/asrî anlamındaki "çağdaş fizik", "çağdaş teknoloji", "çağdaş felsefe" ve benzerleri bâlâda zikrettiğimiz asiller zümresindedir ve onların bu isimleri "çağdaş etek" ibaresindeki soytarırlık ve kişiliksizlikten uzak tutulmak zaruretindedirler. Büyük bir teessür ve teessür ile söylemek zorundayım ki birçoklarının zihninde "çağdaşlaşma", "çağdaş felsefe" gibi asiller grubundakini değil de "çağdaş etek" gibi müptezel soytarırların grubu işaret etmektedirler. Merhum Erol Güngör'ün bu mevzu ile alakalı bir örneği vardır: "Beyaz Efendi Kompleksi". Buna göre, beyaz olmayan kölelerde, Beyaz Efendilerin herşeyini yüzeyden taklid etmek husunda karşı konulamaz bir eğilim vardır. O'nun gibi giymek, onu gibi konuşmak hasılı O'nun gibi davranmak, ya da: O'nu taklid etmek. Zira, O, ne yaparsa iyi yapar, hatta, en iyi yapar. Beyaz Efendi Kompleksi'nin beslenme kaynağı odun gibi bir cehalet, cehl-i mürekkebe, tefelsüf noksanlığı ve "Efendi" ile arasındaki potansiyel farkından neşet eden psikolojik gerilim'dir. Bunların iki ekstrem neticesi vardır: Birincisi kendi üstüne kapanmış, geri, irticaf bir "**Tutuculuk**" (bu kelimenin soylu bir kavram olan "**Muhafazakârlık**" ile karıştırılmamasını bilhassa rica etmek durumundayım) ve diğeri de kendisini inkâr eden "**Levantenlik**."

İşte bu ikincisi, Levantenlik, bizdeki asrîlik anlamındaki çağdaşlaşmanın da bir sembolü, tezahürüdür. Taklitçi ve kompleksli asrîlik/modernlik/çağdaşlık'ın 19. yüzyılda bizdeki insan ti-

pi "Tanziman Çelebisi", mekân tipi "Pera"dır. Yüzyılımızdaki insan tipi önceleri cumhuriyet baloları müdavimleri, sonraları ise zaman zaman disko-barlar, entel-barlar ve Saint-Antoine kilisesi müdavimleri ve benzerleri, mekân tipi ise Beyoğlu ve civarı ve buna mümasil yerlerdir. Buna karşılık, sağlıklı bir muasırlaşma/çağdaşlaşma anlayışının insan tipi ve mekân tipinin oluşturulabilmiş olduğundan rahatlıkla söz etmek pek o kadar kolay görünmemektedir. (İnsan tipi ibaresi ile ferd olarak insan, şu kişi veya bu kişi'nin kasdedilmediğini belirtmek isterim). **Sanayi İnkılabının bütün dünyayı sarıcı ve sarsıcı, tarihte misli görülmemiş hareketinden önceki dünya tekil çoğul bir dünyadır. Bir tek dünya yerine birden ziyade dünyalar vardır.**Bana göre, gerek "Levantenlik/mondanlık/asrılık" anlamında çağdaşlık ya da diğer adıyla "alafrangalık" ve gerekse de bunun simetriği olan "tutuculuk" aynı noktada birleşmektedir: çağını anlayamamak.

Çağdaşlık, Çağdaşlaşmak ve Tarih

Öncelikle şunu tebarüz ettirmekte fayda görmekteyim: Sanayi İnkılabının bütün dünyayı sarıcı ve sarsıcı, tarihte misli görülmemiş hareketinden önceki dünya tekil değil çoğul bir dünyadır. Bir tek dünya yerine birden ziyade dünyalar vardır. Şark ayrı bir dünyadır, Garp ayrı bir dünya. Ne varki Şark da homojen olmanın çok ötesinde: Çin, Japon, Hindi Çini ve Hind Şarkı ile İslâm Şarkı çok farklı dünyalardır. O da yetmez: Hind kendi içinde bir bütünsellik arz etmediği gibi Şark-İslâm da parça parçadır. Hatta dahası: Türk danyası, Arap dünyası ve de topyekûn İslâm dünyası zaman zaman son derecede farklı olabilen dünyalardır. Garp bundan farklı değil , o da kendi içinde bölük bölük.Ya diğerleri? Amerika öylesine ayrı, ap-ayrı bir dünya ki "keşfediliyor"; bir gezegen gibi. Gerçi bundan hareketle, bütün dünyanın birbirinden kelimenin halis anlamıyla tecrit edilmiş olduğunu söylemek istiyordum değilim. Filhakika ülkeler, toplumlar, kültürler arasında az veya çok bir takım münasebetler elbet de vardı. Kervanlar gidip-geliyor, gemiler işliyor, mallar alınıp veriliyor, ordular karşılaşıyor, kitaplar tercüme ediliyordu. Hatta meselâ İslâm dünyasının ilim dilinin Arapça, Hristiyan dünyasının Latince olması da önemli bir birleştirici rol üstleniyordu. Bunun yanında Roma, İskender, Emevî, Selçuklu, Cengiz, Timurlu, Osmanlı gibi büyük imparatorluklar bir imparatorluk kültürü oluşturmaya çalışıyorlar, tebaalarının ortaklaşa bazı değerlere sahip olmasını sağlıyorlar veya buna gayret ediyorlardı. Ancak bütün bunlar dünyanın plüral yapısını değiştirmiyordu. Hatta, insanlar, bizzat insanlar "değişme" karşısında olumlu bir tavır takınmıyorlardı. Bu, hiç bir değişme olmadığı demek değildir -zaten böylesi bir iddia hamakattır. Fakat değişmelerin hem kalitatif şiddeti ve hem kantitatif yaygınlığı o kadar

az , o kadar yavaş idi ki adeta toplumun mevcut halinde ezeli olduğu sanılabiliirdi. Nitekim, bir nesil ömründe (ki bu ortalama 35-40 yıldır) önemli ölçekte değişme görmek hemen hemen imkânsızdı. Meselâ Anadolunun içinde dahi, asırlar boyunca, ahalinin kılık-kıyafeti, müziği, yemeği, şivesi, bilumum ev kültürü, evlenme, düğün, nişan, nikâh, cenaze törenleri vb. bölgeden bölgeye, hatta şehirden şehire, hatta ve hatta köyden köye farklı (az ya da çok farklı) olarak yaşayabilmiştir.

Sanayi İnkılabı ile birlikte bu çoğul yapının yavaş yavaş çözülmeye başladığı, sonra da git gide ivmelenecek bugünlere kadar gelen bir tekilleşmeye dönüştüğünü görmekteyiz. Esasen, ileride de tekrar temas edileceği üzere, tekilleşme sürecinin başlangıcı Garp dünyasındadır.

İmdi bu çoğul dünyalar örgüsünde "Çağdaşlık" problemini ele alırken çok ihtiyatlı hareket etmek gerek. Bir defa, bugünkü kavramları düne taşımak ve dünü bugünün değerleri ile yargılamaya kalkmak gibi bir yanlışlığa düşebiliriz. Çağdaşlık, bugüne, yakın zamanlara ait bir kavram. Kavramın yeni oluşu, onun ifade ettiği oluşunun yeni oluşundan.

Bugün bildiğimiz mânâ ve muhtevası ile çağdaşlık kavramı, sanayi-öncesi toplumlarında ifade edebilecek bir olguya sahip değil. Çünkü çoğul dünyalarda her toplum, kendi dışına kapalı; kendisini, kendisi için yeterli addediyor. Başka bir ifade ile söyleyecek olursak, her toplum için "muasır/çağdaş" olan kendisi. Potansiyel kavramı altında ele alındıkta, her toplum için yüksek potansiyelde olan kendisi. Hatta bir başkası tarafından mağlubiyete uğratılacak olsa, dahası, esir edilecek dahi olsa, gaaliplerin yüksek potansiyelini reddediyor. Bu psikik üstünlük duygusu ise zannımca dinî menş'ali. Gerek antik dünyada ve gerekse de daha sonraları, her toplumun kültürünü ekseriyetle teşkil eden en birincil âmil: Din. Din, hayatta önemli bir rol üstlenen bir müessese olmanın çok ötesinde, bizzat hayatın kendisi olarak kabul ediliyor. Bunun bir neticesi olarak, bir başka cemiyetin üstünlüğünü kabul etmek onun dininin üstünlüğünü kabul etmek ile eş anlamlı hale geliyor. Bu ise, o cemiyetin bütün var-oluş esbabı mucibesinin kökten reddi demek olacaktır. Bu durumun bizim yakın tarihimizde nasıl önemli bir rol üstlendiği cümlelen malûmudur. Şöyle ki: Garb medeniyetinin yorumunda hemen daima bir Hristiyanlık/ İslâmlık tartışması gündeme gelmiştir. Levanten/alafranga/asrî taife ilerlemenin, yükselmenin önünde en büyük engel olarak İslâm'ı görmüşler ve O'na saldırmışlar; karşı cephekilerse muasırlaşmanın Hristiyanlaşma olacağını, esas itibarıyla Garb'ın üstün olamayacağını, zira onun gâvur olduğunu, gâvurun mü'mine faikiyetinin ise mevzuubahis edilmesinin dahi günahı kebar ve hatta küfr olacağını temel çıkış noktası yaparak tutucu bir irtica'a sapanmışlardır ve -dikkat edilirse her ikisi de aynı

ortak noktadan harekete geçmişlerdir: Din, bir toplumun birincil temsilcisidir. Dini üstün olan, her bakımdan üstün olur. Bunu tersinden okursak şu hale gelir: Bir toplumun daha yüksek potansiyelde olması demek onun dininin de daha yüksek potansiyelde, yani daha üstün olması demektir. Günümüzde dahi tesirini nisbeten devam ettiren bu durumun daha eski dönemlerde çok daha belirleyici bir rol üstlenip toplumun kendi üstüne kapanık, kendini üstün gören ve dolayısıyla da başkalarına meyletmesine mani olan bir sosyopsişik ve moral motor faktör olduğunu söyleyebiliriz. Bu motor faktörün zayıflaması ya da ortadan kalkmasına bağlı olarak potansiyeller arasında bir akış, yönelme olmaktadır. Nitekim bir toplumun daha üstün potansiyeldeki bir başkasına meyletmesi çoğu kere din değiştirmelerle birlikte vuku bulmaktadır. Avrupada Anglo'ların, Sakson'ların, Germanların, Hun, Avar, Bulgar Türklerinin, Rus'ların yüksek potansiyeldeki Roma medeniyetine akmaları kendi dinlerini bırakıp Hristiyan olmaları ile mümkün olduğu gibi, Asya'da da meselâ Cengiz'den sonra dörde taksim olunun Cengiz İmparatorluğundan üçünün yüksek potansiyeldeki İslâm-Türk kültür ve medeniyetine ve birinin de aynı şekilde Çin kültür ve medeniyetine yönelmeleri ve onunla bütünleşmeleri de keza, Moğolların dinlerini bırakıp İslâm ve Budist olmaları ile mümkün olmuştur. Nasıl ki Rus veya German hem putperest ve hem de Avrupalı (Avrupa medeniyetinden) olamamış ise Moğol da Şamanlığı koruyarak Çin ve/veya İslâm medeniyetinden olamamıştır.

Bu husus, tabiidir ki bizi şu sonuca da götürmektedir: Sanayi-öncesi medeniyetler ağırlıklı olarak "Dini" medeniyetler idi. Sanayi medeniyeti ve tabii ki onun oluşturduğu toplum ise daha ziyade "Dinler-üstü" ya da "Az-dini veya "Lâ Dini" veyahut "Laik" medeniyet ve toplumlar olma özelliği göstermektedir. (Burada lâ-dini ve laik ifadelerini kullanırken zorlandığımı itiraf etmek isterim. Zira bu iki tabir, dinden daha bir bağımsızlık anlamını mündemiçtirler ki bana göre bu husus, tam olarak gerçeği yansıtanın hayli uzağındadır).

Şimdi şuna gelebiliriz: Sanayi-öncesi devrede muasır/çağdaş olmak, yani daha yüksek potansiyelde bulunmak ne demektir, böyle bir şey vaki midir? Öncelikle şunu tebarüz ettirmekte fayda vardır: kendi insanını mutlu edebilen bir toplum, kendi kendine yeterli, ya da iç-tutarlı bir toplum demektir. Ancak bu sübjektif bir yeterlilik ve tutarlılık demektir kuşkusuz. Eğer söz konusu cemiyet diğerlerinden tamamen izole edilmişse bu sübjektiflik bir objektiflik olarak algılanacaktır. Daha yüksekini bilmeyen için en yüksek olan kendisidir. Söz konusu bu izolasyon bir kaç neviden olabilir: Meselâ keşif öncesi Amerikan cemiyetleri (Aztekler vs.) bir coğrafi izolasyondur; Osmanlı'nın duraklama periyodundaki izolasyon narsisist bir tekebbürden kaynaklanan bir izolasyon

yondur vs. Fakat ne zaman ki bir takım zaruretlere binaen potansiyeller karşı karşıya gelir, o takdirde kaçınılmaz olarak potansiyeller arasındaki potansiyel farkı (gerilim) neticesi husule gelen kuvvetler düşük potansiyelde bulunanı yüksek potansiyelde bulunana doğru sürükler. Bence bu, bütün bütün zamanlar ve mekânlar için genel-geçerli bir sosyal kanundur.

Yalnız, iş bu sürükleyici "Alan Kuvveti" karşı konulmayan, mukavemet edilmeyen, muhalefetsiz bir kuvvet değildir. Biraz önce de sözünü ettiğimiz üzere, din başta olmak üzere bir çok psişik ve moral faktörler muhalefet aktörleridir, frenleyici kuvvetlerdir.

İmdi, "yüksek potansiyelde" olmak ne demektir? Bence bunun pek öyle tek cümlelik bir cevabı olmasa gerek. Potansiyel, bir çok değer bir bileşkesi olduğuna nazaran yüksek potansiyel bu bileşkelerin içinde bir-ikisinin baskın olduğu veya olabileceği "büyük bir bileşke" olacak demektir. Nice güçlü ordulara sahip müstevliler vardır ki istilâ ettikleri zayıf ülkelerin karşı konulmaz üstünlükleri karşısında ezilmişler ve ermişlerdir. Şu halde potansiyel, kabaca bir askerî güç olmanın hayli uzağında olan bir kavram olmak iktiza etmektedir. Ancak burada şu hususu önemine binaen belirtmekte lüzum hissetmekteyim: Sanayi-öncesi dönemde askerî gücün arka planında bugünkü derecede bir bilim ve kültür yapısı aramak yanlışlık demektir ve o sebeptendir ki yüksek potansiyel ibaresi çok daha zayıf bir bütünsellik ifade etmektedir. Bilhassa yüksek askerî güce sahip göçebe veya yarı göçebe devletlerde bu durum daha belirgin bir hal almaktadır. Şu halde, diyebiliriz ki sanayi-öncesi devirlerde yüksek potansiyelli olmanın iki belirgin vasfı vardır: Birincisi bu potansiyel, var olmanın bütün alanlarını -veya ekseri alanlarını- kapsayan, türdeş şiddet ve yaygınlıkta olan bir potansiyel değildir. Kültürel bakımdan zayıf, askerî bakımdan kuvvetli bir potansiyel bugüne nazaran daha imkânli bir hal almaktadır. İkincisi de, bu potansiyelin yüksekliği dünyanın bütününe etki altına alabilen bir yayılıma sahip değildir. Biraz önceleri mavzuubahis ettiğimiz üzere, çoğu dünyaların mevcudiyeti, bu hususun esas sebebidir aynı zamanda bir anlamda sonucudur da. Meselâ birinci asır Roma'sı kültürel, iktisadî ve askerî açıdan yüksek bir potansiyele sahiptir ama dünyanın belirli bir bölgesinin dışında bariz bir etkisi yoktur; bazı uzak bölgelerde hattâ, Roma'yı bilen dahi yoktur. Şu hale göre, çoğu dünyalarda çoğul ve mevziî yüksek potansiyellilik ve dolayısıyla da çoğul ve mevziî muasırılık/çağdaşlık sözkonusu olacaktır. Tabiidir ki muasırlaşmak da bu çerçevede bir anlam kazanacaktır. Yukarıdaki misale dönecek olursak, birinci asrı milâdîde Roma, İran-Pers ve Çin mevziî olarak muasırılık/çağdaşlık temsilcisidir. Bunun hem-zamanlılık (senkronizm) anlamında bir muasırılık/çağdaşlık olmadığını bir kere daha hatırlatmak isterim.

Hulâsa edecek olursak:

1) Muasırılık anlamındaki Çağdaşlık, bu kavramın özünün en iyi ifadesidir.

2) Muasırılık/Çağdaşlık, esas itibariyle bir "Potansiyel" kavramı ışığı altında bir anlam kazanmaktadır. Tarihin bir döneminde en yüksek potansiyele sahip olan, o fiziki zamanın (çağın, asrın) "Muasır/Çağdaş" olanıdır. Muasırlaşmak /Çağdaşlaşmak ise, alt potansiyelde bulunanın üst potansiyelde bulunanın potansiyeline yükselmesi demektir.

3) Potansiyel tek değişkenli değil, çok değişkenli bir fonksiyondur. Birçok bileşenin bir bileşkesidir, veya başka türlü söylendikte, maddî ve manevî unsurların bir bütünlüğü olup, tek tek bu unsurların hepsinden oluşmakla birlikte onlardan ferden ferdâ farklı olan bir yapısallıktır.

4) Burada dikkatlerden kaçmaması icap eden çok önemli bir husus, "Muasırlaşmak/Çağdaşlaşmak" ile kastedilen şeyin düşük potansiyelde bulunanın yüksek potansiyelde bulunan ile potansiyel olarak eşitlenmesi, dengelemesi olup, aynıleşmesi, özdeş hale gelmesi değildir.

5) Sanayi-öncesi dönemdeki dünyanın tekil değil çoğul olması dolayısıyla gerek muasırılık/çağdaşlık ve gerekse de muasırlaşma/çağdaşlaşma, çoğul ve mevzii olmak durumunda olmaktadır. Bu itibarla bugünkü mânâ ve muhtevadaki bir çağdaşlık ve çağdaşlaşmadan tamamiyle farklı olmaktadır.

Çağdaşlık ve Modernlik

Bundan önce, "modern" kavramının bizde daha ziyade bir takım özentileri çağrıştıran, olumsuz yanı ağır basan bir kavram görünümünde olduğunu belirtmiş ve "modern fizik" in asaletine rağmen "modern etek" in müptezelliği arasındaki farka kısaca temas etmiştik. Şimdi bu kavramı daha sağlıklı bir yere oturtmak mecburiyetindeyiz.

"Çağdaşlaşmak" düşük potansiyelde bulunanların yüksek potansiyelde bulunanlara erişmesi, yetişmesi, onunla özdeşleşmemekle beraber potansiyel olarak dengelenmesi demektir. "Modernleşmek" ise, başkaları tarafından erişilmesi, potansiyeline ulaşılması hedeflenen en yüksek potansiyel düzeye yükselmek demektir. Bu açıdan bakıldığında ikisinin arasında temelli bir fark olduğu kolaylıkla fark edilebilir. Modernleşme ancak kendi iç dinamiklerinin bir ürünü olmak, ve benzeri ve modeli bulunmayan yeni bir model vaz'etmek anlamındadır. Halbuki, çağdaşlaşmada bilinen, başkaları tarafından ortaya konulmuş olan belirli bir model, somut bir örnek vardır ve hedef onu zaptetmektir. Bunun içindir ki bizim açımızdan birinci hedef önce çağdaşlaşmak ve sonra kendimizin yeni bir çağ vaz'etmesi, yani modernleşmek olmalıdır. Ancak, yine mü-

kereren belirtmekte fayda olacaktır: Çağdaşlaşmak demek, sadece bir potansiyel eşitlenmesi demek olup, aynıleşme anlamına kat'iyen alınmalıdır.

Çağımız, Çağdaşlık ve Çağdaşlaşmak

Önce "çağımız" ibaresinin neyi işaret ettiği üzerinde bir nebze duralım. Bu, dar ve özel anlamıyla bugün'ü, bilhassa bilgi-sayar dönemini, yani onbeş-yirmi sene gibi yakın bir zaman aralığını ifade etmekle beraber daha geniş anlamıyla yirminci asrı, en geniş ve kuşatıcı anlamıyla da Sanayi İnkılabı'ndan bugüne kadar ki süreyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Şu anda, tam şimdi yaşamakta olduğumuz çağın isminin henüz belirlenmediğini, bu konuda tereddütler olduğunu da belirtmek isterim. Ancak, yavaş yavaş kristalize olmaya başlayan görüş, onun "Sanayi-Ötesi Çağı" (Post Industrial Age) veya "Enformasyon Çağı" (Information Age) olduğu şeklindedir. Bunun dışında "Bilgisayar Çağı", "Uzay Çağı" ve buna mümasil teklifleri de göz önünde tutmak icap ederse de ağırlık ilk belirttiklerimizden yana görünmektedir (esasen bunların hemen hepsi birbiriyle çok yakın bir irtibat içerisindedir). Ne var ki bu "çağ"lar yine bundan önce olduğu gibi bermütad, bütün dünyanın aynı zamansal senkronizm çerçevesinde paylaşacakları çağlar değildir; muhakkak bir öncüsü ya da öncüleri vardır ve olacaktır ve yine onu temsil edenler onlar olacaktır. Bu temsilciler, yeni, henüz eşliğinde bulduğumuz ve adı netleşmemiş olan çağın motorları, görünen o ki ağırlıklı ihtimal olarak Şarklılar değil de Garplılardır.

Bu noktada çağımızın, daha önce de sözünü etmiş olduğumuz "tekilleşme" özelliğini biraz açmakta lüzum görmekteyim. Filhakika, o, yukarıdaki paragraftaki isim adaylarının yanında aynı zamanda bir **Tekilleşme Çağı** ve fakat bunun yanında ve bununla beraber bir de **Tekelleşme Çağı** ismini taşımaya da müstahak olsa gerektir ki bir bakıma **Evrenselleşme Çağı** olduğu da ileri sürülebilir. Bu, "Garp Unsurları" ve "Garp Değerleri"nin, kısacası, "Garphhk"ın tekilliği, tekilliği ve evrenselliğidir.

Yargılamaya kalkışmadan önce -yargılamak acaba ne zaman ve ne şekilde yapılmalı- vakıayı, kendi gerçekliği içinde tesbit etmek zaruretindeyiz; ilmi dürüstlük bunu kaçınılmaz bir vecibe olarak önümüze koymaktadır. Vakıa budur: uzunca bir süreden beri bütün küreî arz bir **Garphlaşma** vetiresini yaşamaktadır. Daha doğru ve daha gerçeğe yakın bir ad vermek gerekirse **Garpşılama** demenin daha münasip olduğunu düşündüğüm bu olgu, sabit değil, ivmeli bir hızla (ivmesinin de sabit mi yoksa değişken mi olduğu ayrı bir bahis) bugünlere ulaşmış bulunmaktadır ve dolayısıyla da günümüzdeki şiddeti daha öncelerindekinden yüksektir. Bu durumu yargıla-

manın, veya reddetmenin ya da savunmanın uzağında kalmaya özen göstererek anlamaya ve izah etmeye mecburuz ve bu da birisi teorik, diğeri pratik olmak üzere iki sebepten kaynaklanmaktadır. Pratik sebep, bu halin zaten bizim onu kabul edip etmememize bağımlı olmayan, kendinde bir gerçekliğe sahip objektif bir realite, bir vakıa, yaşanan bir fiili durum olmasıdır ve anlama'nın uzağında duruş -daha açık bir tabirle anlayışsızlık- bizlerin sürekli olarak kaybeden tarafta kalmamızdan gayri bir sonuç da getirmez. Yani hiç bir entellektüel endişe taşımamak dahi, sırf "adam olmak", "şeref ve izzetini, kişiliğini korumak" gibi pratik zaruretler açısından dahi şu gerçekliği kabul etmek zorundayız: "**Kudretin kaynağı bilgidir**". Zira bütün bu saydıklarımız ancak ve yalnız, ilk şart olarak **kudret sahibi** olmakla mümkündür. Ve dahi deriz ki, dış dünya için bilginin kaynağı şey'ler ve oluş'lardır ve ne yapalım ki bunlar da bizim onları nasıl tasarladığımızdan bağımsız olarak kendinde bir dış gerçekliğe sahiptir. Şöyle de diyebiliriz: Anlayışsızlık bizi, kendi elimizle ördüğümüz kozamızın içine hapseder, kendi hayal-hânemizde kendi kendimize tahayyül ettiğimiz hayalî senaryolarla uğraşırız. Halbuki beri yandan biz gerçek, katı, sert bir dünyada yaşıyoruz ve bu gerçek dünyada gerçek senaryolar sahneye konmaktadır ki biz istesek de istemesek de, farkına varsak da varmasak da bu gerçek dünyadaki gerçek senaryolarda bir yer sahibiyiz. Ne var ki anlayışsızlık bizim senarist veya yönetmen, yahut prodüktör, veyahut star aktör olmamıza engel oluyor da bize hep figüran roller "veriliyor". Daha yukarılarda bir mevki kapmak istiyorsak -ki istememek ahmaklıktır-bu için "racion"unu kavramaktan başka bir çıkar yolumuz olmadığını, bunun ise, etrafımızda nelerin olup bittiğini "an-la-mak"tan öte bir metodunun bulunmadığını kabul etmeye mecburuz, hattâ mahkûmuz. Teorik sebebe gelince: pratik insan pratik zaruretler için anlamaya çalışır, yani onun için bilgi esas itibarıyla kendisi bizzat ve bizatihi bir önem taşımayan bir vasıta, gaye değil; o, yapmak için anlar; anlamak o'nun için, katlanılması mecburî olan sıkıcı bir vazifedir. Halbuki teorik insanla, yani entellektüel (buradan hareketle entellektüelin hayattan kopuk, realite ile irtibatlı hülâya adamı olduğu gibi dehşetli bir yanlışlık istihraç edilmemelidir) için bilgi, bilgi olarak, zati itibarıyla bir değer taşır; hatta en yüksek değeri taşır. O'nun için anlamak, başka şeyleri temin etmek için kaçınılmaz olan sıkıcı bir angarya değil, en büyük haz kaynağıdır. Entellektüelin aşk objesi bilgi'dir, bizatihi bilgi. Beri yandan pratik insan pratik zaruretlerin icap ettirdiği ölçüde, kifayet miktarda anlamaya çalışırken, teorik insan künhüne vakıf olmaya çalışır. Denebilir ki pratik insan için temel problem "fayda" iken entellektüel için temel problem "eşyanın hakikati"dir.

Velhasıl hiç bir komplekse kapılmaksızın ka-

bul ve itirafa mecburuz ki Garp, çağımızda yüksek potansiyel sahibidir ve dolayısıyla da çağdaşlık temsilcisi o'dur.

Çağ, Çağdaşlık ve Garp

Öncelikle şu sorunun üzerinde durmamız iktiza etmektedir: Yaşanan Çağ, niçin Garbın Çağı'dır? İsterseniz ondan da önce şunu soralım: 'Garbın Çağı' olmak da ne demektir? Buna mukaabil kesitmeden deriz ki, bugün yaşadığımız dünyanın kurucusu -istersek maalesef diyelim, istersek mal memnuniye- Garp'dır, ama hayır yatmez: yürütücüsü de Garp'dır da ondan. Eğer bu işi beceren Şark olsaydı o zaman Şark Çağı olurdu. Oyunun senaryosunu, finansmanını Şark hazırlar, kurallarını Şark kor, rolleri Şark dağıttı ve o zaman Şark Çağı olurdu. Şarkın değerleri yayılır, yaygınlaşır, evrenselleşirdi ve o zaman elhak bu çağ Şark Çağı olurdu. "Garp Çağı" olmak demek, çağı kuran, kurallarını koyan ve oyunu yüten, kısacası yüksek potansiyelle sahip olanın Garp Dünyası olması demektir.

İmdi biraz daha teorik temellere inmeye çalışalım. Onyedinci asrı milâdiye varıncaya kadar Garp dünyası için için bir oluşum geçirdi. Bu oluşum, Şark -yani İslâm -Dünyasından önemli ölçüde etkilenmeler taşıyan bir oluşumdur, hattâ denebilir ki Avrupa, yani Batı (Coğrafi Batı), bir ölçüde Şarklaşmak suretiyle Garplılaşmıştır. Şöyle de diyebiliriz: Batı, önce bir nebze Şarklı olmuş ve ancak ondan sonra bu Şarklılık'ı kendince bir senteze kavuşturmuş ve Garplı olmuştur. Bu da, Avrupa tefekkür hayatında, artık dünyanın, varlık nizamının skolastik kitabî kalıplar ve kilise doktrinleri çerçevesinde kavranamayacağı gerçeğinin ortaya çıkmasını intac etmiştir. Onyedinci asırdan epeyce önceleri kavranmaya başlayan bu gerçeklik, bu asırda yüksek sesle ifade edilen bir çığlığa dönüşmüş ve Avrupa aydını kendi entellekti ile gerçekler dünyası arasına çin seddi gibi çekilen kilise doktrinlerini terk etmeye başlamıştır. Böylece hakikatler kara kara kitapların kalın-kalın sayfalarının arasında değil bizzat gerçekler dünyasında aranmaya başlanmıştır. Bu bir "metod inkılabı"dır (Bu sıralarda Şark ise tam aksi bir yöneliş ile gerçekler dünyasından kitap sayfaları arasına inmekte idi). Bu **Metod İnkılabı'na Metod İhtilâli** dahi denebilir. Zira, "Bilgi Teorisi" (Gnoseoloji)'nin en önemli üç kısmından birisi olan "Bilginin Kaynakları" konusunda köktenci bir değişiklik getiriyordu ve bunun sonucunda **Skolastisizm, Otoriteryanizm, Heroizm** temelli reddediliyordu. Artık Bilgi, **Skola'larda, Otoritelerin Kitaplarından Ta'lim** ile öğrenilen bir şey olmaktan çıkıyor; bizzat eşyanın yanına gidip onu inceleyerek, yani deney ve gözlem ile ediniliyordu. Tabii ki bunun meyvelerinin alınması bu dünya nizamının çalışma mekanizmasının yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlaması şeklinde tecelli etmiştir. Bir şeyin nasıl ça-

ıstığını bilen ona nasıl hâkim olacağını da bilir. Bu suretledir ki Garp, gözlerini gerçekler dünyasına çevirmekle o dünyanın aynı zamanda hâkimi de olmuştur.

Avrupa'daki Felsefi Uyanış, aynı zamanda İlmî Uyanış'ı da intac etmiş, ilim, dünyaya gözlerini çevirmekle de mahz ilim olmanın yanında teşahhus ve teccüm ederek Sanayi ve Teknoloji'yi doğurmuş, yani mücerret düşünce müşahhaslaşmış ve hayatı avuçlarının arasında alarak dünyaya yön vermiştir; bir taraftan zenginleşen fikir ve kültür, diğer yandan maddî güç ve zenginlik elele vermiştir ve zaten bunların ikisinin arasında kesin bir ayrılmazlık oluşmuştur. Maddî gücü ile diğer millet ve toplumların üzerinde siyasi ve iktisadî hâkimiyetini tesis etmeye başlayan Garp, aynı zamanda teknolojisini ile dünyayı da küçültmüş, iletişim yaygınlaşmasıyla kitleler arasında sıkı bir bağ kurmuş ve fakat tabii olarak bu bağ, kendi kurmaya başladığı düzenin bağı olmuştur. Böylece, Garba ait olan bir çok değer millî-mahallî olmanın ötesine uzanarak bütün insanları kucaklamaya, bütün insanlar tarafından ortaklaşa kabul edilmeye, paylaşılmaya başlanmıştır.

Bu "dünya hâkimiyeti", sadece iktisadî, askerî, siyasi saiklerle olmamış, onları da aşarak hayatın, bu dünyada yaşamanın/var-olmanın bir çok alanlarını kaplamıştır. Yani, O, bir bakımdan zorlayıcı (mecburî ve hem de yerine göre cebri) ve bir bakıma da zaruri bir var olma tarzı halini almıştır.

Hulâsa edecek olursak, tarihî süreç içinde **Garp Düzeninin Dünya Düzeni halini alışı** şu safahattan geçmiştir:

1) Önce felsefi ve ilmî uyanış: Skolastik düşünce yerine Rasyonel ve Empirik düşüncenin yükselişi, bir yandan eşyanın hakikatını arama gibi soyut bir entellektüel cehdin yanında, bir yandan da gözlerin içinde yaşanan fizikî gerçekler dünyasına çevrilişi ve bu dünyanın **değiştirilebilir, hâkim olunabilir bir dünya** olduğunun kabulü,

2) İlimin mahz ilim olarak kalmayıp sanayi ve teknoloji kılığında ete-kemiğe bürünüp cisimleşerek yeryüzüne inişi, dünyayı fizikî olarak avuçlarının içine alışı; elde edilen maddî güç ile maddî dünyada karşı konulamaz bir üstünlük elde edilmesi,

3) Böylece, daha önceleri hiç bir yerde bir modeli bulunmayan yeni bir dünya düzeninin kuruluşu; bu düzen çerçevesinde en yüksek potansiyele sahip olunusu,

4) Çağın tek baskın hâkim gücü olunması dolayısıyla çağın toplumsal yapısının belirlenişi, ve üstün potansiyel sahibi olmak hasebiyle kendi düzeninin ayrılmaz parçaları olan kültür değerlerinin de yayılıp yaygınlaştırılması .

Garp daha önceleri parça parça durumdaki -dünyayı kendi düzeni çerçevesinde birleştirmeye başlamıştır ki işte,"TEKİLLEŞME" budur. Ne var ki, bu tekilleşme, ağırlıklı olarak Garp

âleminin önderliğinde olması hasebiyle garpli değerlerin de yayılıp yaygınlaşmasını intac ettiğinden bu anlamda bir de **Garp Tekeli** teccüm etmiştir ki bu da "TEKELLEŞME"den başka bir şey olmasa gerektir.

Ancak bu arada şu soruya da cevap aramak zorundayız: Bu değerler yayılıp yaygınlaşır, tekilleşir ve tekelleşirken ne ölçüde orijinal kalmaktadır? Bu noktada bu soruyu da iki kısma taksim etmek gerekmektedir. **Bir:** Garp değerleri kendi dünyasında hiç değişmeden aynı kalan statik değerler midir? **İki:** Bu değerler Garp-dışı Dünya'ya taşınırken nasıl taşınmaktadır? Bu statik bir bire birebir aktarma veya, nisbî de olsa bir takım karşı tesirlerin izlerini de taşıyan bir etkileme midir? Bu arada kaçınılmaz olarak şunun da sorulmasını faydalı görmekteyim: Garp dediğimiz, acaba bir tek ve homojen bir dünya mıdır?

Önce sondan başlayalım. "**Garp Dünyası**" diye homojen ve izotrop, tarih içerisinde hep aynı olan bir dünyadan söz edilmesi imkân haricidir. Bir defa esas itibarıyla "Garp"ın coğrafi karşılığı olan "Batı", yani halis batı, Avrupa'dır. O da kendi içinde bir bütünlük, izotropluk arz etmez. Şöyle ki: Avrupa'nın da hası, halisi, çekirdeği Roma'dır. Atilla İlhan'ın da belirttiği gibi, tarihin en eski döneminden bugüne kadar derinlemesine bu derece etki eden başka bir kültür bulmak kolay değildir. Filhakika Yunan da Avrupa'nın oluşumunda önemli bir paya sahiptir, ancak Roma'nın yeri başkadır. Avrupa toplumları Roma'ya olan yakınlıklarına nisbetle Avrupalı'dırlar: Latinler bu itibarla en baş köseyi işgal ederler. Ve meselâ Germanlar, Macarlar, Slavlar, Kuzey kavimleri vs. tali Avrupalı sayılırlar. Çünkü Avrupanın çekirdeğinden değillerdir (İsveç ve Norveç gibi) veya 'sonradan Avrupalı olmuşlardır' (Germanlar, Macarlar, Slavlar gibi). Roma'ya, Latin ırkına karabet, Hristiyanlığa intisab tarihi ve Avrupaya 'hicreten' mi dahil olduğu yoksa Avrupada mı doğduğu gibi hususlar "Avrupalılık" kriterleridir. Bunlardan maada, kuşkusuz, bugünkü Avrupa kültürüne olan katkıları da önemli bir rol oynamaktadır. Bütün bu unsurların Avrupanın kültür haritasının homojen ve izotrop olmasına mani olduğu açık bir husustur. Amerika ise Garp medeniyetine dahil olmakla beraber Avpudan önemli farklılıklara sahiptir: Avrupalılar tarafından kurulmuştur, ancak Avrupalı değildir. Bir tür Spartaklar Medeniyeti'dir.

İmdi, Garp, tarihsel gelişim sürecinde bütün "Batılılar" tarafından tamamıyla aynı, özdeş katkılarla tesis edilen bir medeniyet de değildir. Biraz yukarıda da kısaca temas ettiğimiz veçhiyle, en başta yapısı buna engeldir. Nitekim Renaissance'nin ilk başlangıcı Çizme olmasına karşılık, Aydınlanmanın çekirdeği Fransa ve İngiltere olmuş, Almanya bu süreç bir miktar faz farkı ile katılmıştır. Ve bu arada meselâ Avrupanın "arke"sinin çekirdeğini oluşturan Yunan'ın hemen hiç bir doğrudan katkısı olmamıştır (Esasen Yu-

nan ve hattâ ondan da önce Bizans, beri yandan İberik belirli bir ölçüde Şarklı olan Garpilardır). Binaenaleyh, Garp değerleri, ne tarihsel süreç içinde ve ne de coğrafi mekân olarak aynı olan, statik değerlerdir. Bu husus şundan dolayı da imkânsızdır: Eğer ki o değerler statik olaydı, Batı, "Garp" olamazdı (daha da genelleştirecek olursak hiç bir toplumun değerleri statik olabilemez). Batı'nın oluşumunda bu değerler, kendi oluşum mantığı çerçevesinde sürekli olarak değişmişlerdir ve de bu değişim her Batı ülkesinde aynı derecede, aynı kalitede ve kantitede olmamıştır. Hatta aynı ülkede dahi tam bir homojenlikten söz edilmesi pek mümkün görünmüyor. Meselâ Kuzey İngiltere (İskoçya) ile sanayileşmiş Güney İngiltere aynı kategoriye sokulamaz. İkincisine gelince: Garp değerleri kendi dışına taşınırken orijinalliğini muhakkak ki aynen muhafaza edememiştir, etmesi de düşünülemez.

Söz gelimi, en geç Avrupalılaşılanlardan olan Rusların hâlâ tam bir Avrupalı olduğu hususu hayli su götürür, Hristiyan da olsalar. Bunun en çarpıcı misallerinden birisi "Komünizm"dir. Marksist Komünizm, Avrupa'dır. Ancak o, Lenin'in elinde Asyatik bir karakter kazanmıştır. Avrupanın değerleri kendi dışına taşınırken bunun metodik bir "değer ihracı" şeklinde yapılmış olduğunu sanmak da bence hatadır. Bir defa ve her şeyden önce, kendi içinde dahi tam homojen olmayan bir değerler sistemi nasıl olur da dışarıya aynen aktarılır? Bir de şu var: Avrupa ya da genel adıyla Garp kendi dışına açıldığında iki şeyle karşılaşmıştır: Gelenekli Doğu Topluları ve Anakronik Toplular. Osmanlı Başta olmak üzere İslâm Şarkı ve Hind, Çin, Japon vs. birinci kategoriye oluştururlar. Hatta bunların içinde tarih öncesi sayılabilecek toplumlar dahi vardır. Garp dünyası bu anakronik toplumlara karşı bir değer ihracını aklından bile geçirmemiş, onları katıksız müstemleke yapmış ve hattâ zaman zaman o toplumlari yok saymakta o kadar ileri gitmiş, o denli "kıyıcı" davranmıştır ki kitlesel imhaya (jenosid=soykırım) dahi tabi tutmuştur. Kuzey Amerika yerlileri tamamen, Orta Amerika yerlileri büyük ölçüde, olmak üzere haşerat misillü ortadan kaldırılarak o topraklar "dezenfekte" edilmişlerdir. Bunun tek istisnası belki, onları Hristiyanlaştırmak (misyonerlik) gayretleri olabilir. Gelenekli Doğu karşısında aynı şey şüphesiz ki uygulanamamıştır. Muhakkak ki buna en büyük sebep, maddî imkânsızlıktı. Ne de olsa, hem dünyevî güç ve hem de kültürel güç itibariyle karşılarındakiler ne Azteklerdi ve ne de Boerler, ya da Sioux'lar, Mohikan'lar. Bunun yanında Gelenekli Doğu'nun hayli hatırı sayılır nüfusu da Avrupalının gidip oraları yurt tutmasına imkân vermiyordu. Bunun içindir ki Garp dünyasının o konudaki siyaseti "Kolonyalizm" olmuştur. İşte tam bu noktada, şunu diyebiliriz zannediyorum: Garp değerlerinin Gelenekli Doğu'ya taşınması, Garbın sistematik ve metodik değer ihracının de-

ğil de Doğu'nun ithalinin neticesidir. Doğu Dünyası, Garp karşısındaki aczini bertaraf edebilmek için kendi bildiği klasik usullerin, sultan palamut metodlarının sökmediğini farketmişinde bu işin olsa olsa Garbın metodları ile mümkün olabileceğini düşünerek (acaba vehm ederek mi deseydik?) önce, önceleri 'esliha ve emtia-yı askeriye', 'bilâhare usul-ü fenniye' almışsa da yine netice pek değişmeyince son çare olarak 'ithalât-ı zihniye'ye müracaat etmiştir ve bu suretle Garp, birçok yönleriyle Doğu'ya duhül eylemiştir. Böylelikle, Şark (İslâm/Şark) ve genel olarak Doğu, esas olarak Osmanlıdan başlayarak, Garp ile aralarındaki potansiyel farkını azaltabilmek, yani bugünkü tabirimizle "çağdaşlaşabilmek" için, nihai safhada Garb'ın değerler sistemini mümkün mertebe az gümrükle ithal etmek yoluna gitmişlerdir. Bu ahval ve şerait tahtında, Garp değerlerinin kendi dışına aktarımı "olay"ında niçin bir takım değişikliklere maruz kaldığını biraz daha açmakta fayda var.

Her şeyden önce şunu tebarüz ettirmek lâzım: Garp Dünyasının -yani Modern Garp Dünyasının- teşekkül seyri, aynı zamanda bir laikleşme sürecidir. Gerçi burada "LAİK" tabiri ile çokça zannedildiğinin aksine, "dinden radikal bir bağımsızlaşmayı," ya da "din ile dünyayı birbirinden tamamen kesip atma"yı yahut "dini, hayatın her safhasında tesirsizleştirme"yi yani SEKÜLARİZM'i kastetmiyorum (belki bunun için daha özel bir tabir gerekmektedir: LÂ -DİNİ gibi). Ancak, görünen odur ki Avrupalardan başlamak üzere bütün Garp dünyasında Hristiyanlık tayin ve tedvir edici güç, motor güç olma özelliğini önemli olduğu söylenebilecek bir ölçüde kaybetmiştir. Burada yine bir uzun parantez açmakta yarar var. Hristiyanlık, Garplının iliklerine kadar işlemiştir; öyle ki, onun dinsizi dahi bir bakıma Hristiyandır. Zira bu din, bin yıldan daha uzun bir süre Garbın kültür temellerinde öylesine yerleşmiştir ki istense dahi sökülüp atılamaz. O, şöyle ya da böyle, yaşar. Kilisesi ile, Noeli ile, "milâdî takvimi" ile, hukuku ile, kapitalizme yatkınlık eden "protestan ahlâkı" ile; "İsa-Allah-Ruhul Kuds"tan "Tez-Antitez-Sentez"e aktardığı teslisi ile, domuz eti ve müskiratu ile, İslâm düşmanlığı ile...) İşte bu durumda, medeniyetler arasında yönelişlerde, değer aktarmalarında en büyük engel olan, potansiyel farkı (gerilim) kuvvetlerine karşı en büyük frenleyici kuvvet olan "karşı dinî tepkiler" de haliyle kendiliğinden azalmaya başlamaktadır. Yani, Garp, Hristiyanlık, rengini azaltıkça ona karşı olan "itici kuvvetler" de zayıflamıştır. Şöyle ki: Garp, Orta-Çağ'daki gibi "çok Hristiyan" olsaydı (işbu "çok Hristiyan" ibaresi bir vakitler Fransa krallarının ünvanı idi) zaten Modern Garp olamayacaktı, binaenaleyh Hristiyanlığının dozunu düşürüp laikleştikçe, ya da "az Hristiyan"laştıkça dünyayı tanıdı, kavradı, kuvvetlendi ve kendi dışı için takdir ve hayranlık toplayan bir potansiyel seviyesine ulaştı. İm-

di, bu noktada bu Hristiyanlık dozunun düşürülmesi de ona "karşı" olan kuvvetleri zayıflatınca Garbın değerleri daha rahatlıkla ve daha korkusuzca, ya da "daha az korku ile" alınabilir hale gelmiş oldu. Meselâ onaltıncı asırda Garpdan değer almak, "Garpslaşmak", münhasıran "Hristiyanlaşmak" demek iken bilâhare bu "tehlike" bertaraf edilmiş oldu. Artık ürkek ve çekingen bir şekilde de olsa, kendi kimliğini tamamen kaybetmeden de, ki bu "kimlik" in temelini din teşkil ettiği için buna "Hristiyanlaşmadan da" diyebiliriz, Garpdan bazı unsurlar ve değerler alınabileceği, yani "Garp-gibi", "Garp benzeri", "Garp modeli" olunabileceği, herkes tarafından olmasa bile bazılarınca kabul edilebilir, en azından tartışmaya değer bulunmuştur ki buna biz kısaca "Garpsılık" diyebiliriz ve dahi bu görüşü umumiyetle, "muhafazakâr" aydınların görüşü olmuştur. Muhafazakâr, yani, kendisini 'aynen korumak' yerine çekirdek kimliğini koruyarak makûl ve mantıklı değişme taraftarı. Bunun tam zıddında ve birbirine simetrik olarak konuşlanmış olan iki aşırı uçtan birisi olan **Tutuculuk**, her şeyin sürekli olarak değiştiği bir varlık nizamında bizatihi değişme vakiasını mutaassıbane reddeden absürd bir dogmatizm kal'ası olarak Garp ve onun bilumum unsur ve kıymetlerine karşı olmayı adeta bir varolma şartı şeklinde telakki etmekle; beri yanda -yani tutuculuğun tam karşı istikametinde- bulunan ve **teslimiyetçilik**'den gayri bir şey olmayan katıksız **Garpcılık** da kendi kimliğinden dahi utanan, Garpdan başka dünya tanımayan bir kişiliksizlik noktasını hareket orijini ittihaz etmekle çağın realitesinin dışına düşmek, ya da çağını kavrayamamak konusunda aynı noktada birleşmişlerdir. Tutuculuk'un Archimedes Noktası "rijid ben", Garpcılık'ın Archimedes Noktası ise ben-dışı "Garp" dir. Birincisi bütün çağlar boyunca dondurulmuş, statik, kas-katı (rijid) bir "ben" (sosyal me: biz) orijininden kalktığı için "Ben-Merkezcil" olup, ikincisi de Garp medeniyetine, bütün çağlar boyunca beşeriyetin ulaşabileceği en ideal, limit düzey ve alternatifsiz tek düzey olarak iman etmekle "Garp-Merkezcil" dir. Tutuculuk anakroniktir. Garpcılık ise gönüllü sömürgecilik. İmdi bu noktai nazardan baktığımızda görürüz ki, Tutuculuk, Garp da dahil olmak üzere, kendi dışında ve dışından olan her şeye karşı kapalı olan (daha doğrusu olmaya çalışan; zira bütün radikal iddialara karşılık exact bir kapallılık fiilen imkân haricidir) bir cepheleşme olması hasebiyle, Garp medeniyetinin dinler-dışı veya dinler-üstü, ya da bir anlamda evrensel olan (yahut olması mümkün ve muhtemel olan) unsur ve değerlerini de gözden kaçırmaktadır. Öte yandan Garpcılık ise, millî, dinî ve evrensel olanı ayırd etmemekte, hattâ edememekte, tabir caizse at izi ile it izini birbirine karıştırmakta ve netice olarak maskara bir taklitçi durumuna düşmektedir.

Toplumsal münasebetlerde, Garp medeniyeti-

nin unsur ve değerleri kendi dışına yayılırken bir yandan tutucuların katı ve dogmatik muhalefeti ve diğer yandan da gönüllü sömürgecilerin taklitçiliği ile karşılaştı. Bu meyanda muhafazakârların rolünün daha resesif bir düzeyde kaldığını belirtmek icap eder. Ancak bütün bunlara rağmen, kendi içinde dahi homojen ve izotrop olmayan Garp medeniyeti, kendi dışına ne suretle giderse gitsin, az ya da çok bir takım değişikliklerle karşılaştı. Yani bu unsur ve değerler bilhassa gelenekli Şark'a aktarılırken toplumların kendi unsur ve değerleri ile şöyle ya da böyle bir takım karşılıklı etkileşmelere girişmek suretiyle değişerek aktarılmış oldu. Biraz önce sözünü etmiş olduğumuz üzere, Garbın bu unsur ve değerlerindeki millîlik-dinîlik dozu azaldıkça gördüğü muhalefet de azalmış ve bunun yanında daha kolaylıkla ya da daha az zorlukla ve fakat bazı değişmelerle birlikte Garp-Dışı dünyaya aktarılabilmiştir. Fazla iddialı konuşmuş olmamak için biraz temkinli davranarak, bu sürecin sonunda Garp-Dışı toplumlarda keskin radikal sapmaların (Tutuculuk ve Garpcılık'ın) etkilerinin daha da azalacağını ve her kişinin de bir nevi muhafazakârlık mutabakatı'nda buluşabileceğini daha ihtimalli görmek icap ettiği kanaatındayım.

Tekillik, Tekilcilik ve Evrensellik

Yukarıda anılan üç kavramı yeniden ve bir arada ele alalım. Garp dünyası, tarihin belirle bir döneminde keşfettiği bazı temel unsurları geliştirmek suretiyle Sanayi Çağı'nı başlattı ve bu suretle de dünyayı kaplayan bir siyasî, iktisadî, askerî üstünlük kurdu; dünyanın en yüksek potansiyeline sahip oldu. Bu gelişim, sadece Garp toplumlarına mahsus, mahallî bir durum değil de zamanla bütün dünyaya yayılan bir dünyasal durum halini almaya başladı. Garp-Dışı toplumlar önce -Osmanlıda görüldüğü gibi- bir "Devlet tavrı" olarak, devletin yayılmacı, sömürgeci Garp karşısında savunması gibi naiv bir praksis amacıyla ve münhasıran askerî alanlarda yoğunlaşacak tarzda, daha sonraları ise git-gide daha "islahatçı" bir tarzda Garp tarafından kurulan bu "yeni nizam"ı adapte etmeye, ondan kopyalar almaya başladılar. Ancak, bu işin bazı islahatlarla değil de ta temellere kadar inen köktenci bir "yeni yapılanma" ile halledilebileceği, Garp karşısında ancak onun gibi olunarak durulabileceği fikri yayılmaya başladı. Bütün bunlarda iki amilî tayin edici rol üstlendiğini söylemem mümkündür: Bunlardan birincisi, Garbın üstünlüğünün kabul ve teslimi, ikincisi de Garbın kıyıcılığının anlaşılması. Yani: Garp, ne yazık ki üstündür ve yine ne yazık ki zayıf karşısında merhamsiz bir kıyıcıdır.

Birincisi bir "cazibe" merkezi oluştururken ikincisi de "defia" merkezi rolündedir. Böylelikle Garp-Dışı toplumlar ne yana giderlerse gitsinler, Garp dünyasından hayli şeyler almak gibi bir zuretle yüz yüze kalmış oldular. Bunun yanında

bir başka önemli husus daha ortaya çıktı: Garbın bazı müesseselerini alırken, yani bu "unsur"larını ithal ederken -ki bundan gayri bir çözüm yolunun bulunduğunu da pek kimse bilemiyor- bu unsurlara adeta yapışık durumda bulunan bazı "değerler" de kendiliğinden, ister istemez, gayri iradî olarak, duhul oluyordu; aynen ve bire bir özdeş olarak değil de şu veya bu şekilde değişse dahi bu duhul işlemi vaki oluyordu. Söz gelimi, "sınaileşme" hareketi onun ayrılmaz bir parçası olarak toplumu Garp-varî bir "sınıflı toplum" haline dönüştürüyor, "burjuva", "işçi", "teknokrat" vb. gibi Garp-Dışı dünyada daha önceden modeli bulunmayan sınıf ve zümreler oluşuyor ve meselâ "grev", "lokavt" gibi ve yine Garp-modelli üniversite yapılaşmasının neticesinde "öğrenci hareketleri" gibi sosyal fenomenler zuhur ediyor; "sanayi cemiyeti" olmanın ve bunun Garptan başka bir örneğinin bulunmamasının ve alternatifini yaratacak maddî ve entellektüel kudretten mahrum olmanın neticesinde tesis edilen şehir düzeni de geleneksel şehir düzeninden sapıyor ve Garp-modelli (birçok ülkede de ekseriye kötü bir taklit modeli) şehirler ve ona paralel bir şehir hayatı, şehir kültürü (yine ekseriye taklitçi ve dejenere) oluşuyor ve meselâ klasik "büyük aile" modeli kaybolarak "çekirdek aile" modeli ortaya çıkıyor, hattâ "müzik" gibi, "kiyafet" gibi, "alfabe" gibi kültürün "sert unsurları"nda dahi değişmeler vuku buluyor, zevkler değişiyor, anlayışlar değişiyor, "otoriteryen" toplum modeli çözülerek "fert" ortaya çıkıyor ve bu da "demokrasi" denen siyasî idare tarzını zorunlu hale getiriyor, vs, vs, vs. Hasılı, cemiyetin nizamında ta temellere kadar inen köklü değişmeler adeta durdurulmaz bir seyir halini alıyor. Burada çok önemli olduğuna kani olduğum iki hususu da belirtmeden geçemeyeceğim. Birincisi şu: İşbu "Garbe yöneliş" başlangıçta, Osmanlıda olduğu gibi, devlet eliyle ve tepeden, zoraki olarak yürütülürken sonraları bunun, kendi zeminini yaratması nedeniyle, devletin müdahalesini asgarî seviyede bırakacak, hattâ lüzum hasıl etmeyecek bir "kendiliğindenlik"e dönüşmesi ve dahası, bazan da, devletin aksi yöndeki müdahalelerini dahi zorlamasıdır... İkincisine gelince: Garbın potansiyelinin yüksekliğinin hasıl ettiği hayranlık bir cazibe oluşturmakta ve bu da, sınaileşme hamlesinin henüz belki daha alt seviyelerinde de olsa dahi bir çok toplumlarda Garbın alt-yapısına sahip olmaksızın "Grap-Gibi" yaşamayı itibarlı bir hale getirmektedir ki bu da, sosyal şartları oluşmamış olduğu için çok ke-reler gülünç, maskara bir "özenti" toplum oluşmasına yol açmaktadır.

Velhasıl, bütün bu saydıklarımızın özü şu noktada toparlanmaktadır: Garp Medeniyeti'nin henüz bir alternatifi bulunabilmiş değildir ve ol-sebebe binaen, bütün dünya, Garbın medeniyet unsurlarının hemen hemen git-gide sifra yaklaşan bir dirençle karşılaştığı için çok rahat bir şekilde yayıldığı, bir "açık pazar" konumunda bu-

lunmaktadır. Garp, bütün dünyayı, kendi medeniyeti vasıtası ile birleştiriyor ve onu bir **TEKİL DÜNYA** haline getiriyor ve bunun neticesi olarak onun unsur ve değerleri bütün dünyada **TEKEL** oluşturuyor. Şöyle de diyebiliriz: Bütün dünya, Garp aracılığı ile ve Garp medeniyeti çekirdek olmak üzere **Tekilleşiyor** ve işbu "Tekil Dünya"da Garp medeniyetinin unsur ve değerleri de **Tekelleşiyor**.

Ancak; işbu "Tekilleşme", dünya haritasında-ki potansiyel farklarını azaltmak anlamına geleceği için, düşük potansiyellilerin potansiyellerinin yükselmesi, yani "çağdaşlaşması", onların, yüksek potansiyelin temsilcisi ve motoru olan Garp ile aynıleşmeleri yerine potansiyel olarak dengelenmeleri demek olacağına binaen, kendi kimliklerinin, yani farklılıklarının değişerek korunacağını söyleyebiliriz. Daha bir başka türlü söylendikte, tekilleşen dünyanın yine de kendi içinde **Çoğulluklar Dünyası** olmaya devam edeceğini, Garplı unsur ve değerlerin tekelinin ise ancak evrensel kalıplarda olanlarının temadi eyleyebileceğini ve hatta -biraz da aşırı bir iyimserlik pahasına- bu tekelin "münhasıran Garba mahsus" olan bir tekel olmaktan çıkıp bütün dünyanın ortaklaşa paylaştığı "evrensel dünya unsurları ve değerleri" haline gelebileceğini de söyleyebiliriz. Tabii ki bu da netice bir ihtimaldir, fakat gerçekleşme yoğunluğu en yüksek olan ihtimal olarak görünmektedir bendeniz abdi hakire. Zira, bütün dünyanın Garp ile bire-bir özdeş olması için, Garp Dışı âlemin kadim kültürlerinin direnme ve adaptasyon gücünün ve kaabiliyetinin sıfır düzeyinde olması iktiza eder ki, bilhassa Gelenekli Şark'da bunun kâmilen mümkün olduğunu söyleyemeyiz. Eski gelenek, yeni karşısında sarsılmakta, geri çekilmekte, ondan çok şeyler almakta, lâkin onunla aynıleşmemekte, hatta istese dahi aynıleşmemektedir. Bunun en belli başlı sebepleri arasında geleneğin özünü, kimliğin çekirdeğini oluşturan "din" ve "milliyet" in ve bazan da "renk" ve "ırkın", "dil" in karşı koyması ve bunun yanında da Garbın, tâ Roma'dan kalma bir miras olarak kendinden olmayana bazan gizli ve bazan da aşikâre bir surette hâlâ "barbar" olarak baktığı gerçeği ve bunun da Garp-Dışı'ndı hasıl ettiği defia (itme)yi zikredebiliriz. ("Barbar" ibaresinin kökünün Grekçe "barbaros"= ecnebî, yabancı, el olduğunu ve bunun Latinceye "barbarus" şeklinde intikal edip aynı anlamda kullanıldığını ve ibarenin, Romanın çanağından yalayanlar tarafından önceleri Romalı olmayan ve sonraları da Garplı olmayan herkes için kullanılan ve zamanla "medeniyetsiz", "insanlık-dışı" vb. gibi aşağılayıcı anlamlar yüklenen bir terim olduğunu hatırlayalım.) Bu arada şu hususa da dikkat çekmek gerektiği kanaatındayım: Garp medeniyetinin unsur ve değerleri tekelleşmekte ve tekilleşmektedir, ancak, bizatihi bu değerler silsilesinin temeli "**Çoğulluk**" esasına dayanmaktadır. Binaenaleyh, mutlak anlamda bir tekil-

lik ve tekellik, kendi iç yapısı dolayısıyla zaten imkân harici olacaktır. Söz gelimi biz Türkler ne kadar Garpli olmak istersek olalım, bu tekellik içerisinde kendi farklılığımızı söyle ya da böyle, korumak durumunda kalacağız: ne "dil"imizi değiştirebiliriz ve ne de "din"imizi; dilimizi garp dillerinden kelimeler girse de, alfabemiz onlarınkinden olsa da, daha az dindar olsak da bunlarda temelli bir değişme söz konusu olmayacaktır. Bunun bir örneğini Japonlarda da bulabiliriz: onlar alfabelerini dahi değiştirmediler; üstelik Garp medeniyetine bizden daha iyi de adapte olmalarına rağmen. Şüphesiz ki Japonya ve Japonlar, eski Japonya ve eski Japonlar değil, ancak, hiç kimse de kalkıp onların Avrupalı ya da Amerikalı olduklarını iddia edemez. Daha açık bir misal: Bugünkü şekliyle "parlamento" bir Garp kurumudur, ancak bütün dünyaya yayılıp yaygınlaşmakta, benimsenmekte, kabul görmekte, yani bu Frenk icadı kurum arzda tekel kurmaktadır; ancak, o artık sadece Garba has bir kurum olmaktan da çıkmakta ve bütün insanlığa mal olmaktadır ve meselâ Cezair'deki radikal İslâmcı FIS dahi, siyasi iktidara "parlamentarizm" yoluyla gelmeye talip olmaktadır.

Bu meyanda, söz edilmeden geçilmemesi gereken bir husus da, Garp menseli unsur ve değerlerin kendi dışına yayılırken maruz kaldığı BOOMERANG ETKİSİ'dir. Aziz dost Fikret Gezgin'in üzerinde çalıştığı bu konu, Garb'ın karşılaştığı karşı-tesirlerin bir ifadesidir.

Evrensellik Üzerine Bir Kaç Söz

Garb medeniyetinin kurucu unsurları ve değerlerinin önemli bir yanı da, evrensellik niteliğinde olanlarıdır. Evrensellik ile, "genel-geçerli" olan kastedilmek durumundadır. İmdi, bu kavramın etraflı bir irdelemesi buradaki mekânı ziyadesiyle tüketeceği için onu bir başka bahara erteleyerek sadece kalın çizgilerle dokunacak olursak, önce, bir "MUTLAK EVRENSELLİK" ile karşılaşırız ki bu, en geniş ve tüketici anlamıyla bilumum varlık sistemlerini, bir alt genişlikteki anlamıyla numenal dünyayı (âlem-i şühud'u) kapsar ve zarurî olarak insanı aşan, transandantal ve süper-natürel bir kudreti istilzam eder ki bu da ancak ve yalnız Allah olacaktır. Bizler insanız ve ancak "İTİBARI EVRENSELLİK"den söz edebiliriz ki o da, fiziki dünyaya, canlılar dünyasına ve sosyal dünyaya atf ettiğimiz zarurî "genel geçerlilikler"dir. Tabii olarak bu evrenselliğin temelinde bir mutabakat (consensus) yatar ve yine tabii olarak, bu evrensellik, potansiyel yanlış olan muvakkat doğrular içeren önermeler cümlesidir. Bu meyanda şunu da ayrıca belirtmek gerekir ki sosyal dünyaya ait evrenselliklerin önemli bir bölümü, ilmi anlamda "zarurî doğru" ile ilgisi olmayan "makbul değerler" evrenselliğidir. Meselâ, "termodinamik kanunların genel geçerliliği", cansız tabiata ilişkin bir evrensellik, aksi kanıtlanıncaya kadar doğru

olduğu kabu edilen bir "evrene şamil" önermeler grubudur; "Canlılık olgusunun temelinin karbon bileşenleri esasına dayalı olduğu" da canlı tabiata ilişkin bir evrensel önermedir. Bütün bu genel geçerliliklerde en bariz olan ortak taraf, irade-dışı bir tabii zaruret'in neticesi olmasıdır. Sosyal varlık dünyasında da benzer tarzda bir irade-dışı tabii zaruret neticesi olan evrensellik/evrensellikler bulunduğunu söylemek mümkündür. Meselâ, Üxküll'ün "hayvan dünyası" için öne sürdüğü "üç çevre" teorisi, insan dünyasında da caridir ve bu açıdan bakıldığında, insan, topluluklarının "korunma", "üreme" ve "beslenme" çemberlerine riayet edişi, onların iradelerinden bağımsız olan bir "gayri iradî evrensellik"tir. Buna, insanın fitratından neş'et etmekte olması hasebiyle, "fitraten zarurî evrensellik" de diyebiliriz.

Ancak, bunun dışında, doğrudan fitratın bir zaruretinden neş'et etmeyen, fakat muayyen bir yaşama tarzının kaçınılmaz hale getirdiği bir başka tür evrensellik daha vardır ki, bu da bir nevi zaruret mahsulü olmakla beraber fitrat'dan değil de bir i'tiyad'dan kaynaklanması hasebiyle "i'tiyadî evrensellik" olarak isimlendirilebilir. Hulasa edersek, sosyal dünyadaki evrensellikleri, birisi fitrî ve diğeri de i'tiyadî olmak üzere iki kısma ayırabileceğimizi söyleyebiliriz ki, bir yukarıdaki paragrafta zikredilen "makbul değerler evrenselliği", ikinci kısım olan i'tiyadî evrenselliğin bir alt-kümesi olmak durumundadır. Meselâ, belirli bir iktisadî hayat bir yaşama tarzıdır ve bu yaşama tarzının zarurî kıldığı i'tiyadlar cümlesi (kümesi), bu iktisadî hayatın ve dolayısıyla bu i'tiyadların da yayılıp yaygınlaşmasını intac etmektedir ki işte bu, tüm dünyayı kapsama eğiliminde olduğu için evrenseldir, ve i'tiyadî olduğu için de i'tiyadî olarak evrenseldir. Somut bir örnek verecek olursak, günümüz iktisadî hayatının zarurî kıldığı yaşama tarzı içerisinde "medya", bu hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir, yani evrenselleşmiştir. İmdi medya, bir fitrî zaruret değildir, ancak çağdaş hayatın icabatından olarak i'tiyaden zarurî hale gelmiştir; o halde medya bir i'tiyadî evrensellik kazanmıştır. Ancak bu hayat tarzının zarurî bir parçası olmadığı halde, yüksek potansiyelli toplumların bazı norm ve değerleri de düşük potansiyelli toplumlar tarafından sanki zarurî imişçesine iktibas edilmekte ve onlara sun'î olarak evrensellik yakıştırması yapılmaktadır. Bunda en önemli âmillerin arasında düşük potansiyelli ülke ve toplumlardaki dimağları kirlenmiş yarı-aydın (ya da: sözde-aydın, yahut: aydınımı=quasi-intellectual) kişilerde gözlemlenen "evrensel" bir olgu olan "aşağılık kompleksi" (complex inferiorite) muhakkak en başta zikredilmelidir. Meselâ medya'nın çağdaş hayatın icabatı olarak zarurete binaen evrensel olmasına karşılık söz gelimi Latin alfabesinin de çağdaşlığın ayrılmaz bir parçası olarak biz-zarure evrensel olduğu, ya da Garp musikisinin keza aynı şekilde "Evrensel Musiki" olduğu gibi iddialar

"makbul değerler evrenselliği" cümlesinden olup tabiidir ki yukarıda anılan eziklik kompleksinin bir manifestasyonu, bir vehim veya bir paraloji'den başka bir şey olamaz.

Bu tür özentili yarı-aydın sapmalarıyla hesaplaşmayı -heveslisi ve taliplisi olursa- başka bir zaman ve zemine ayırarak burada ana konumuz üzerine avdet ederek şunu söylemek istiyorum: Bugünkü dünyanın nizamının ana hatlarını Garp medeniyeti tesis etmiştir. O'nun geliştirmiş olduğu hayat tarzı zaman içerisinde kendi dışına taşmış ve yavaş-yavaş diğer toplumlar tarafından da paylaşılan, hatta şimdilik pek fazla olmasa da bu toplumların kendi tarihî gelişim süreçlerinin ürünleri olan kültürleriyle karşılıklı olarak etkileşmeye girmeleri suretiyle bir ölçüde değiştirerek, katkıda buldukları ve dolayısıyla Garpdakilerle bir-örnek olmayan (Garbın da kendi içinde gazoz fabrikasından çıkan gazoz şişeleri gibi bir-örnek olmadığını hatırlayalım), ancak Garp-Modelli olma özelliğini taşıyan ve bu suretle yayılıp-yaygınlaşan, adetâ kaçınılmaz hale gelen bir evrensellik, i'tiyadî evrensellik halini almıştır, yahut almaktadır.

Çağdaşlaşma Olgusunda Failler ve Mef'uller

Garp medeniyetinin unsur ve değerlerinin yayılıp-yaygınlaşması, evrenselleşmesi olgusunda şu hususa dikkat etmek gerekir sanıyorum: Dünya'yı kabaca iki kısma taksim etmek mümkündür: GARP ve GARP-DIŞI. Bu dünyalar arasındaki ilişkiyi esas olarak teorik düzlemde bir "karşılıklı ilişki" (co-relation) olarak kabul edebilirsek de, bunun pratiğe yansması daha ziyade bir "tek-yönlü ilişki" (one way relation) vaziyetindedir. Bu ilişki çerçevesinde ise Garbın "Fail", Garp-Dışının da "Mef'ul" olduğunu söylemek aşırı bir iddia olarak kabul edilmemelidir. Doğru-doğru, dos-doğru: Garb "veren"dir, "etkiyen"dir; onun dışındakiler ise "alan"dır, "etkilenen"dir. Bu tek-yönlü ilişkide Garbın evrenselleşmesinin yüzeyden de olsa bir kritiğine teşebbüs edecek olursak şunu tesbit hiç de zor olmasa gerek: Garbın evrenselleşmesi şu faktörlere binaen vuku bulmaktadır: 1) Garp ile Garp-Dışı arasında birincisinin lehine olan yüksek potansiyel farkı, 2) Garbın alternatifsizliği, 3) Garbın laisizmi (yahut dinler-üstütlüğü). Şöyle ki:

Garp ve onun dışındaki dünya arasında hayli muazzam bir "potansiyel farkı" vardır ve bu fark Garp lehinedir. Bu durum, Garp-dışı dünyada ona karşı bir kuvvetli yönelme temayülü hasil etmektedir. Yani Garp, hem yüksek potansiyeli habesiyle kuvvetli bir cazibe merkezidir ve hem de kendisinden korkulan ve çekinilen bir kuvvet merkezi. Onun dışındaki dünyada ona karşı duyulan, korku ve hayranlık karmaşası bir histir; en keskin karşıtlarında dahi gizli bir hayranlığın mevcudiyeti sezilmektedir. Korku, içinde nefret

de ihtiva etmekte ve şu çırılçıplak hakikatten beslenmektedir: Garbın gücü ayarında güce sahip olmayanlar onun her yere ulaşan kudreti tarafından ezilmekte, sömürülmektedir.

Fakat beri yandan şu da var ki, Garp henüz alternatifsizdir. Garp-Dışı dünyada hiç kimse onun potansiyel seviyesine çıkabilmek için ne onunkinden başka bir "var-oluş tarzı" ortaya koyabilmiştir ve ne de başka bir "metod". Bu hususta Garbın dışındaki âlemin bir acz içinde bulunduğu söylemek mübalağa olarak addedilmemelidir. Henüz ciddi ve tutarlı bir alternatifi keşfedilip gözler önünde yaşanılır hale getirilememiş, hem nefret edilen, hem korkulan ve hem de takdir ve hayranlık duyulan müthiş bir cazibe merkezi; bunlar, Garbı rakipsiz bir "tekel" durumuna getirmektedir.

Fakat Garbın bir başka özelliğini daha anlamadan geçmek hem noksanlık olur ve hem de haksızlık: Bugünkü haliyle Garp medeniyeti, bütün toplumlar için en fazla ortak buluşma noktaları keşfeden bir medeniyet, belki de tek medeniyettir. İşbu "ortak noktalar" ise, bütün toplumlar için kendi kimlikleri ne ve nasıl olursa olsun, uygulanabilirlik özelliği taşımakta olan noktalardır; başka türlü ifade edilecek olursa, bütün toplumların "kimlik kaybetme" kompleksi olmaksızın -ya da: en az kompleks ile- üzerinde mutabakata varabilecekleri noktalar olmasıdır. Bunun en başında kuşkusuz, modern Garp medeniyetinin sahip bulunduğu unsur ve değerlerin Garbın dinî kimliği ile olan bağıntı ve bağlantısına rağmen bu bağıntı ve bağlantılarının gelişim süreci içinde günümüze kadar azalarak mümkün olan en alt düzeye inmiş olmasıdır. Bu suretle O, bir "Hristiyan Medeniyeti" olma hüviyetini zamanla kaybettikçe, git-gide bir "Müşterek Dünya Medeniyeti" olma yönülmüştür. Bu da, Garp-Dışı dünyada, "Hristiyan olmaksızın" da ondan önemli şeyler iktibas edilebileceği kanaatının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu kanaat, çok açık-seçik olarak ifade edilmemiş olabilir, hattâ tam aksi kanaatlar da ileri sürülebilir ve nitekim sürülmektedir de. Ne var ki, bilhassa İslâm ülkelerinde görülen bu çok keskin "Garp Sendromu"na rağmen, bilhassa son on yıllık dönemde Fundamentalizm/Radikalizm taraftarlarının, ister-istemez, Garbın ürünü olan bu "müşterek unsurlar ve değerler"i alenen veya zimnen kabul ettikleri, benimsedikleri müşahade edilmektedir. Yani, "müslüman" kimliğinin korunmasının, Garpdan bu unsur ve değerlerin -en azından bazılarının- alınmasıyla zail olacağı endişesi azalmaktadır. Somut bir örnek olmak üzere "sanayi" ve "parlamentarizm"i vermek istiyorum, zira bu ikisi Garbın bütün dünya için uygulanabilirliği olan iki temel elemandır. İmdi dikkat edilirse, bugün "sınafleşme"ye karşı çıkan hiç bir akli başında Anti-Garpçı gösterilemez. Hatta, meselâ Türkiye'de sınıfleşmeyi adetâ millî bir ülkü haline getirip bayraklaştıranlar konumları itibariyle şu veya bu tonda Garbı eleştiren, hattâ

zaman-zaman bu eleştiriyi sözcül ifade (verbal expression) olarak bir nev'i var-oluş esbabı mucibesi haline getiren sağ olmuştur. Dikkat buyurursanız, bir yandan keskin bir Garp aleyhtarlığı ve bir yandan da Garp medeniyetinin temellerinden olan sınıflaşma aynı şiddetle savunulabilmektedir. İlk nazarda birbirleriyle mütenakız gibi görünen bu iki prensip aslında bize, tezimiz için sağlam bir kanıt vermekte ve şu neticeyi gözler önüne sermektedir: Müslüman ve Türk, ya da Müslüman ve Arap, yahut Budist ve Japon olarak kalmaya devam etmek ve aynı zamanda Garp medeniyetinden önemli iktibaslarla bulunmak, yani "GARP-SI-LAŞMAK" mümkündür ve hattâ ayakta kalabilmek için de kesin olarak kaçınılmaz bir zorunluluktur. Aynı husus, "parlamentarizm" örneği için de caridir: Nitekim, bir "İslâm İhtilâli" yapmış olan (ya da yapmış olduğunu iddia eden) İran, eskisinden hayli farklı olan bir "yeni İran"dır ve bütün Garp karşıtlığına rağmen bir Avrupaî müessese olan parlamentarizm'i meşru, "eski İran"ın meşru telakki ettiği Şahlık monarşizmini de gayri meşru telakki etmektedir. Parlamentarizmin "Hristiyan Garp"da temellendirilmiş olması, onun "Müslüman Şark"da Müslümanlık kimliğine zarar vermeden iktibas edilmesine mani teşkil etmemektedir. Zira, bu müessese, artık bütün insanlık için bir "müşterek medeniyet unsuru" halini almıştır.

Garpsılık, Garpcılık, Çağdaşlık, Modernlik

Bu arada önemli bir problem ile karşı-karşıya bulunmaktayız. Garp medeniyeti bütün dünyaya yön veren bir medeniyet olarak "tek tabanca" konumunda bulunmakta, onun dışındaki dünya, bu yüksek potansiyele doğru kaçınılmaz olarak yönelmektedir. İşte sözünü ettiğimiz problem burada kendisini göstermektedir. Şöyle ki: Garp medeniyetinin bütün insanlar için genel-geçerli olan evrensel unsur ve değerlerinin yanında evrensel olmayanların ayırt edilebilmesi ve buna bağlı olarak has kimliğin korunarak geliştirilebilmesi son derece zorlu bir problem olmaktadır. Şüphesiz ki bu, her şeyden önce bir "intelijansiya problemi"dir, ancak Garp-Dışı dünyanın intelijansiya-sının entelektüel kapasite ve gücü henüz bunu çözebilecek konumda bulunmamaktadır. Bu zümrenin önemli bir kısmının sözde-aydın olması, keskin ve aşırı sapmalara yol açmakta, ya tam ve katıksız bir teslimiyetçilik'e dönüşmekte ya da anakronizm'e saplanmaktadır. Birincisi, yani Garp karşısındaki teslimiyetçilik, kısaca "GARPCILIK" diyebileceğimiz bir sapmadır. Garplılık taraftarlığı potansiyel farklarının hasil ettiği psişik gerilimlerin hasil ettiği eziklik duygusundan kaynaklanan, cehaletten beslenen bir "paraloji"dir. Bir defa, kesin olarak bir "özentî"dir. İkincisi de bir paraloji'dir, zira olgular arasında kurulan bir "yanlış mantık" sergilenmekte-

dir, meselâ sebep-sonuç ilişkisi yanlış yerlerde yanlış olarak kurulmaktadır. Çünkü bu medeniyetin temellerini kavramak yerine onun tezahürlerini kapmaya, daha doğrusu taklit etmeye yönelmektedir. Açık bir örnek vermek gerekirse "Garp medeniyeti" ile "Garb Gardrobu" arasında zorunlu bir bağlantı yoktur. Halbuki garp-çılar (aslında garp-çı terimi ile kastedilen şey garplılık savunması'ndan başkası değildir) işe önce gardropdan başlarlar ve umumiyetle de orada takılıp kalırlar. Hiç kimse kalkıp de "bilgisayar teknolojisi", ya da "rölativite teorisi", yahut "demokراسi" ile "mini şort" arasında bir zorunlu lojik bağlantı kuramaz, eğer kurduğunu iddia ederse bu ancak bir kirli dimağ ürünü olan katıksız bir para-loji'dir. Ve hattâ bir bakıma, bir "entelektüel şizofreni"dir de. Garp-çılığın en önemli semptomlarından birisi de kendi kültür temellerine olan iflah bulmaz "düşmanlık"tır ve hatta bu açıdan zaman-zaman bizzat Garplıların kendilerinden bile daha hızlı olabiliyorlar. İşin en traji-komik yanı da bunların "Garbî taklit" konusunda son derecede başarısız ve karikatürize bir durumda kalmalarıdır. Tabii olarak, "anlama" cehdinden mahrum olan bir taklitten, başkasını beklemek de saflık olacaktır. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak, bütün iddialara, içi boş, kof lâf salatalarına rağmen bu yolla "çağdaşlaşmak", asla ulaşılamayacak olan bir ufuk olmaktadır. Türk tarihinin yakın yüzyılları bunun en bariz misalidir.

Garp realitesi karşısında en makul, en akli başında izlenecek yol, önce onu kendi gerçekliği içinde kavramakla başlar. Bu açıdan bakıldığında, Garp-Dışı dünya için temel şiarın ne ahmakça bir kökten red ve ne de maymunca bir taklit olduğu görülmezlik edemez. Meselenin özü, GARP-SILIK'tır: Garp medeniyetinin beşeriyet için ortak noktalarının keşfi ve onlarla birlikte kendi kimliğinin özünü koruyarak geliştirmek. Buna, Muhafazakârlık demek bendenize nazaran en makul bir ifade tarzıdır. Muhafazakârlık, terim olarak bugün tutuculuk şeklinde telaffuz edilmektedir, halbuki ikisinin arasında dağlar kadar fark vardır. Tutuculuk, bir tarih-dışılık (anakronizm)'dir, asla tahakkuku mümkün olmayan -lüzum da olmayan- saçma bir "değişmezlik" tezini kendisine Arcihemedes Noktası yapar. Tarihte bir defa yaşanmış olanın aynen tekrarının imkânsızlığını idrâk edememekten kaynaklanan bu cahillik heykeli dogma, aslında, bizzat savunucularının dahi nasıl değişmiş ve değişmekte oldukları fiilî vak'asını dahi izah edemez. Halbuki muhafazakârlık'ın özü şudur: evrendeki her şey gibi ferd olarak insan değişir ve ferdlerden oluşan bir yapısalılık olan toplum da. Ancak bütün bu değişmelerin arkasında değişmeden kalan bir şey vardır ki bu, "benlik şuru" ya da "öz kimlik" tir. Bu satırların müellifi hali hazırda kırk üç yaşındadır, yirmi sene öncesine göre çok şeyi değişmiştir, ancak benlik şuu-

ru aynıdır. Eğer bir psikiyatrik rahatsızlığa dâçar olur da benlik şuurunda bir yırtılma olup; meselâ çifte kimlik tezahürleri göstermeye başlarsam o zaman bu bir tıbbî vak'adır, sıhatsızlık alâmetidir. Tersine, kendimi yirmi sene önceki ben gibi zannetmeye başlarsam, yahut öyle olmak istersem yine bu da bir tıbbî vak'adır ve her iki halde de mutlaka tedavi görmeliğim icap eder. İmdi, toplum nazarı itibare alınırsa birincisi, yani kendisinden başkası olmak temayülü Garp-çılık'dır; ikincisi, yani hep aynı kalmak temayülü de Tutuculuk'tur. Ve her ikisi de sağlıklı sapmalardır ve dahi tedavi edilmeleri icap eder. Biz Türkler eğer mümkün olsa da "hiç değışmeksizin", "saf Türk" (ne demekse?) kalsa idik ne felâket olurdu, düşünebiliyor musunuz? Çadırda doğup, çayırdı ölmeye kodlanmış bir hayat, iki telli kopuzdan ibaret musıkı heyeti vs. Değıştik; şehirli olduk, yoğun bir yazılı kültürümüz oldu; kubbeler, kemerler, saraylar yapmayı öğrendik; ud, kanun, ney vs. öğrendik, kılığımız, zevklerimiz, davranışlarımız hasılı her şeyimiz değışti; ama yine Türk olarak kaldık, benlik şuurumuzu "muhafaza" ettik. Şimdi yine benzer bir problemle yüzyüze bulunmaktayız. Başkası olmak maymunluğuna saplanmadan, zaman tünelinden geçecekmişçesine geriye de dönmeyen, bu çağda, bu çağın sert ve katı realiteleri çerçevesinde "benlik şuurumuzu", "kimliğimizi" muhafaza ederek, şeref ve vakarımızı koruyarak Türklüğümüzü devam ettirmek; değışirken kimliğini mahfuz tutmak. İşte, bütün mes'ele! Bendenize göre, bunun yolu, öncelikle, Garp medeniyetinin gerçekten evrensel olan unsur ve değerlerine karşı kompleksiz olarak yaklaşmak, onları sentez ederek almakla başlar. Bu şüretle, "Garpli" olmadan "Garpsı" olacak, yani "çağdaşlaşmış" olacağız. Bu, bizi dünyanın hâkim medeniyeti olan Garp ile özdeşleşmeye çalışmak gibi bir felâketten koruyacak; ancak, Garp ile aynı potansiyel seviyesine yükselmek gibi bir izzetli ve şerefli getirecektir.

Bu, birinci safha olan ÇAĞDAŞLAŞMA safhasıdır. Bundan sonraki safha, artık "başkalarının potansiyel seviyelerine yükselmek" demek olan çağdaşlaşma'nın aşılması ve fakat ikinci safha

ha olacak olan, "başkalarının imrendiği ve erişmek için çırpındığı en yüksek potansiyel seviyeye kendi dinamiklerimizle yükselmek" demek olan MODERNLEŞME safhasıdır.

Hatm-i Kelâm

Burada mevzu ile çok yakın bir alâkası bulunmakla birlikte, hem mekân tasarrufu düşüncesi ve hem de diğer müelliflerin yeterince ele almış olmaları sebebiyle, Garp ve onun dışındaki dünya arasında sosyal etkileşmelerde önemli bir rol oynayan "Dayatma" (Dictation) ve "Sızma" (Diffusion) konularına girmek istemiyorum. Sadece, kalın çizgilerle dokunacak olursak, her sosyal etkileşmede olduğu gibi, Garbın kendi dışı ile olan münasebetlerinde, onun hem muhtelif şekil ve tarzlarda dayatmalarda ve hem de sızmalarda bulunması, eşyanın tabiatı icabıdır. Unutmamak lâzımdır ki farklı basınç alanları karşılaştıklarında, yüksek basınçtan alçağa doğru sızmalar olur, tahakkümler olur. Bunun dışında bir de Garbın kendi özel konumundan kaynaklanan bir husus vardır ki, o da Roma kültürünün kendi dışındaki herkesi adam yerine koymama eğilimidir. Bu eğilim, Kapitalizm'in varlık şartı olan "Artı-değerler" in ve "Kapital Terakümü" nün temini zımındaki İç ve Dış Sömürü ile birleşince zaman-zaman utanmazlık boyutlarına varabilen vahşi "tahakküm" lere kadar ulaşabilmektedir. Yakın tarihimizin uzunca bir bölümü -ki halen pek de fazla değıştiğini söyleyemeyiz- Garp dünyasının bize yönelttiği bu diktasyonların sayısız belgelerle doludur. Dayatma, bir "ıslahat projesi" olabileceği gibi, IMF de olabilir, Boğaz'da namlularını şehre yöneltmiş İngiliz zırhlıları da. Sızma ise, daha ziyade, "Kültürel İlişkiler" çerçevesinde vuku bulan "tek yönlü" akışın bir ifadesidir ve ilk ve en büyük tesirini, dejenere olmuş, entellektleri kirlenmiş yarı-aydın müstağribler üzerinde göstermiş ve bu tesir zamanla toplumun en alt tabakalarına kadar işlemeye muvaffak olmuştur ki; bunda en büyük ve tayin edici âmilin, kendini aşma ve yenilenebilme kaabiliyetini önemli ölçüde kaybeden millî kültürümüz olduğunu belirtmek icap eder.